

ТАВАККАЛ ЧОРИЕВ

ЗАБОНИ МОДАРӢ

КИТОБИ ДАРСӢ БАРОИ ДОНИШОМӮЗОНИ СИНФҲОИ
З-ЮМИ МАКТАБҲОИ ТАЪЛИМИ МИЁНАИ УМУМӢ

*Вазорати таълими халқи Республикаи Ӯзбекистон
ба нашр тавсия намудааст*

Нашри шашум

ТОШКАНД — «O'ZBEKISTON» — 2019

УЎК 811.222.8(075)+372.881.1(075)

КБК 83.3 Тад. 922

Ч 80

Муҳаррири масъул:

О. Сафаров

— доктори илмҳои филология, профессор

Муқарризон:

1. **Ф. Рахимкулов** — доктор (PhD)-и улуми фалсафа рочеъ ба фанҳои филологии кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Самарқанд;

2. **С. Самиева, Д. Мукумова** — омӯзгорони қалони кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Тирмиз;

3. **Ф. Қосимова** — омӯзгори мактаби таълими миёнаи умумии рақами 17-уми шаҳри Ангрени вилояти Тошканд.

Аломатҳои шартӣ:

— дар хотир доред.

— ба саволҳо ҷавоб диҳед.

— вазифаи хонагӣ.

— тест.

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби
республика чоп шудааст.

ISBN 978-9943-01-285-1

© Таваккал Чориев, 2008—2019.

© ХЭТН «O'ZBEKISTON», 2008—2019.

**ХУШ ОМАДЕД,
СОЛИ НАВИ ХОНИШ МУБОРАК!**

ТАКРОР

Дарси 1. ЎЗБЕКИСТОН – САРЗАМИНИ ПУРСАХОВАТ

Машқи 1. Шеърро бо овозбарорӣ хонед. Бигӯед, ки сухан дар бораи чӣ меравад?

АЗИЗ АСТ АЗ БАРОИ МАН

Чунин бахту чунин шодӣ,
Замони неку ободӣ,
Шарафмандию озодӣ,
Азиз аст аз барои ман!...

Каломи Ҳофизу Ҷомӣ,
Камолу Туғрали номӣ,
Суруди сулҳу оромӣ,
Азиз аст аз барои ман!

Ҷура ҲОШИМӢ

Машқи 2. Расмҳоро аз назар гузаронед ва ба саволҳои дар поён навишташуда ҷавоб диҳед.

1. Аз кадом вақт ин ҷониб ҷашни истиқлоли Ватанамон — Ӯзбекистонро пешвоз мегирем?

2. Имсол ҷашни чандсолагии истиқоли Ӯзбекистон гузаронида мешавад?

3. Дар саҳифаи пеш расми қадом майдону биноҳо дода шудааст?

Машқи 3. Матнро бо овозбарорӣ хонед. Фикраторонро аз рӯйи мазмуни он баён кунед.

МАКТАБИ МО

Мактаби мо дар бинои қалони сафед ҷой гирифта, синфҳо равшан ва озода, фаршҳо ҳама таҳтагин, дар ҳар синф ду қатор партаҳои сиёҳ гузошта шуда буд. Мактаби деҳагии мо, ки дар анбори як дараҷа таъмиршуда ҷой гирифта буд, бо мактаби намунаи Тус аслو баробар шуда наметавонист. Рӯйи ҳавлии қалони мактаб ҳамеша об зада рӯфтагӣ, аз байнаш ҷӯйи об равон, он тарафи ҷӯй боғ буд. Дар саҳни мактаб мо дарси гимнастика мекардем. Дар боғ бошад, дар вақти танаффус бозӣ мекардем.

Сотим УЛУҒЗОДА

Машқи 4. Бо қалимаҳои истиқлол, ҷашн, ҳиёбон, ҷумхурӣ, Ӯзбекистон, дониш, илм ҷумлаҳо тартиб дихед.

Намуна: Ҳар сол ҷашни истиқлоли Ӯзбекистон тантанавор гузаронида мешавад.

Дарси 2. ОВОЗ ВА ҲАРФ

Машқи 5. Калимаҳои поёниро аз рӯии тартиби ҳарфҳои алифбо нависед.

Китоб, илм, ранг, сурх, дониш, маъдан, аъзо, баъд, Шодӣ, Одил, кор, зиндагӣ, одоб, ахлоқ, хирад.

Машқи 6. Ҷумлаҳои дар ҷадвал додашударо хонед ва ҳарфҳои ивазшударо дар мисоли калимаҳои бо ранги сиёҳ навишташуда гӯед.

Ҷадвали №1

Иваз шудани ҳарфи и ба и	
Яхи ҷӯй об шуд.	Аз гузари мо ҷӯйи калон мегузарад.
Ба бародарам сурнай харидем.	Сурнаи вай нағз аст.
Чойник чой дорад.	Чойи чойник гарм аст.

Ҷадвали №2

Иваз шудани ҳарфи и ба и	
Онҳо моҳӣ доштанд.	Вай моҳии зафора буд.
Мо дар майдон бозӣ кардем.	Бозии мо як соат кашол ёфт.
Қумрӣ куртаи шоҳӣ дорад.	Вай рӯмоли шоҳии сурх ҳам дорад.

Машки 7. Аз үзүүлэх боломжийн талбайтадаа сакта доштаро ёфта, якчоя хонед.

1. Мо өдөр өвлийн дарсчой математика мисол ва масъала ҳал мекунем. 2. Рүякӣ хондани китоб нафъ надорад. 3. Ҳамаи мо саъи мекунем, ки аълоҷӣ шавем. 4. Шамъи шамъдон сӯхта тамом шуд. 5. Раъи қавӣ аз шамшери бурранда қавитар аст. 6. Муаллим мавзӯи навро эълон кард.

Машки 8. Аз рӯи расм номи воситаҳои нақлиётро ба дафтар нависед. Аз чанд овоз ва ҳарф иборат будани ин калимаҳоро гүед.

Машки 9. Калимаҳои бо ранги сиёҳ навиштасхдаро ба дафтар рӯбардор кунед. Фарқи онҳоро фаҳмонед.

1. Ман ҳемеша **аъло** мехонам. Гүсолай Қодир **ало** мебошад.

2. Фаррух аз фурридани **раъд** метарсид. Мачлис таклифи моро **рад** кард.

3. Суръати ҳаракати самолёт аз **суръати** поезд хеле зиёд аст. **Сурат** ба девор овехта шуд.

Намуна: аъло — ало.

Дарси 3. НОМИ ПРЕДМЕТХО

Машқи 10. Ҷумлаҳоро хонед, калимаҳои бо ранги сиёҳ навишташударо ба дафтар рӯбардор кунед. Гӯед, ки он калимаҳо ба қадом савол ҷавоб мешаванд ва чӣ гуна номи предметро ифода мекунад?

1. **Шер** ва **паланг** ҳайвонҳои дарранда мебошанд. 2. **Гӯсфанд**, **буз**, **асп** ва **гов** ҳайвоноти хонагӣ аст. 3. **Дафтар**, **қалам**, **сиёҳидон** ва **чадвал** асбобҳои муҳими хониш мебошанд.

Машқи 11. Аз рӯйи расмҳо номи меваю сабзаботро нависед.

Машқи 12. Чистонро хонед ва чавобашро ёбед.

Тагаш суфача,
Болош садача.

Машқи 13. Дар мавзӯи «Таътили тобистона» матн тартиб дихед.

Дарси 4. ҲАРАКАТИ ПРЕДМЕТХО

Машқи 14. Хонед ва калимаҳои ифодакунандай ҳаракати предметро муайян намоед.

1. Дар боти мо дарахти себ, зардолу, олуболу, нок, гелос, шафтому ва олуча ҳаст.
2. Мо аз хоб мөхезем, дасту рӯ мешӯем, либос мепүшем, нонушта мекунем ва ба мактаб меравем.
3. Дар замини обчакорӣ сабзӣ, картошка, пиёз, бодиринг ва дигар сабзавот мекорем.
4. Ман ба корҳои модарам ёрӣ мерасонам.

Машқи 15. Хонед, рақаму шумораҳоро дар катакчаҳои холӣ бо ҳарф нависед.

1 2 3 4 5 6

Он рақами майдаяк
Гӯй, ки номаш чӣ?

<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------

Сурати он мисли «зе»
Номи рақам чист?

<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------

Хонӣ агар ганда ту,
Гири чӣ бешубҳа?

<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------

Бошиӣ агар зарбдор,
Гири ту З не, чӣ?

<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
----------------------	----------------------	----------------------

Хонӣ ба шасту ба ранҷ,
Ҳаққи ҳалоли ту?

Бинӣ зи пешу пасаш,
Бошад якхела он?

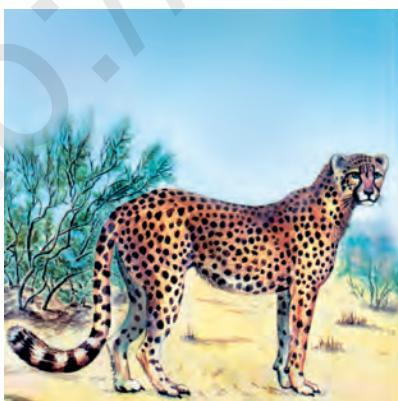

Машқи 16. Матн ва расмҳоро аз назар гузаронед. Калимаҳое, ки ҳаракат, ном, алломат ва адди предметҳоро ифода мекунад, дар алоҳидагӣ нависед.

ҲАЙВОНҲОИ ТЕЗГАРД

Оҳу ҳайвони тезгард мебошад. Бисёр оҳувон дар як соат бо суръати 80 километр медаванд, ки ин ба суръати шамоли тӯфони баҳр баробар аст. Ҳатто бачаҳои навзоди оҳу пас аз таваллуд каме дар офтоб хушк шуда, худи ҳамон лаҳза аз паси модарашон давида метавонанд. Аммо, чуноне ки ба мо маълум аст, дар тездавӣ оҳу ҷойи аввалро намегирад. Тезгардтарин ҳайвон сиёҳгӯш (гепард) аст, ки он душмани қаттоли оҳу мебошад.

Сиёҳгӯш як навъи гурбай бузургчуссаи дарранда аст. Вай аз рӯйи доғҳои рангини пӯсташ

ба паланг монанд мебошад. Сиёхгүшхө соате то 128 километр масофаро тай карда метавонанд. (Аз маҷаллаи «Чашма»)

Машки 17. Бо калима ва ибораҳои поёни, ки ҳаракати предметҳоро ифода мекунанд, дар мавзӯи **«Китобро тоза нигоҳ доштан лозим»** матн тартиб дихед:

Хат кашидан, даррондан, навиштан, чиз мондан, қат кардан.

Дарси 5. АЛОМАТИ ПРЕДМЕТҲО

Машки 18. Аз силсилаи мисолҳо калимаҳои ифодакунандаи аломати предметҳоро муайян карда, ба дафтар нависед.

Тирамоҳ, ҳаво, хунук, меҳонад, салқин, медӯзад, дилнишин, фасл, мекорад, беғубор, мепазад, осмон, зебо, хушнамуд, мерезанд, вай, шумо.

Машки 19. Аз рӯйи расм номи паррандаҳоро номбар кунед.

Машқи 20. Порчай шеъриро бо овозбарорӣ хонед.
Калимаҳои ифодакунандай аломати предметҳоро номбар
кунед.

ТИРАМОҲ

Шӯҳрати бисёр дорад тирамоҳ,
Номи лангардор дорад тирамоҳ.
Дасти боло,
рӯйи хандон,
чашми сер,
Домани пурбор дорад тирамоҳ.

Мирсаид МИРШАКАР

Машқи 21. Чистонро хонед ва ҷавобашро гӯед.

Мехи заррин,
Таги замин.

Машқи 22. Пеш аз калимаҳои ифодакунандай
аломати предмет калимаҳои ифодакунандай номи
предметҳоро гузошта, ибора созед.

Равшан, баланд, форам, зебо, васеъ, калон,
нав, гарм, ширин, кабуд, хушбӯй, хушбахт,
хунук, сабук, соғ, дурахшон, дилкушо.

Намуна: шамоли форам.

Дарси 6. АДАДИ ПРЕДМЕТХО

Машқи 23. Ба чойи нүкта рақамҳои дар поён до-дашударо ба ҳарфҳо баргардонда нависед.

1. Дар болои миз ... китоб ва ... дафтар ҳаст.
2. Дар сабад ... дона себ будааст.
3. Синфи мо аз ... нафар хонанда иборат аст.
4. Мо ҳар рӯз ... соат дарс меҳонем.
5. ... рӯзро ним моҳ ҳам мегӯянд.
6. Яку ним сол ... моҳ мешавад.

Рақамҳо барои истифода: 6, 7, 10, 25, 4—5, 15, 18.

Машқи 24. Матнро хонед, рақамҳои ифодакунандай адади предметро номбар кунед.

ПАРРАНДАИ ТЕЗПАРВОЗ

Паррандаи аз ҳама тезпарваз фароштурукҳои сӯзандум ба шумор мераванд. Онҳо дар Ҳиндустон, Шарқи Дур зиндагӣ мекунанд. Фароштурукҳо тамоми рӯзро дар фазо гузаронда, соате бо суръати 270—360 километр парвоз мекунанд.

Машқи 25. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Се себаки хубонӣ,
Дар дasti Гулнор.
Як себи арғувонӣ,
Дар дasti Анор.

Чанд себ дихад Басо
Ба дasti Мӯсо.
Адади себҳо шавад,
Даҳтои расо.

Машқи 26. Аз таркиби чумлаҳо калимаҳои ифода-кунандай адади предметҳоро муайян кунед ва ба рақамҳо баргардонида нависед.

1. Якуми сентябр иди истиқоли Республикаи Ӯзбекистон аст. 2. Дуюми сентябр рӯзи аввали соли таҳсил мебошад. 3. Аз соли ҳазору нӯҳсаду ҳаштоду нӯҳ сар карда тоҷикон бисту дуюми июл иди забони модариашонро ҷашн мегиранд. 4. Ҳаштуми декабр Рӯзи Конституцияи Ҷумҳурии Ӯзбекистон мебошад. 5. Якуми март рӯзи аввалини фасли баҳор аст. 6. Нӯҳуми май—Рӯзи хотира ва қадршиносӣ.

Машқи 27. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқро ёфта гузоред, ки адади предметро ифода намоянд.

1. Ду понздаҳ — як 2. Панҷоҳ аз панҷ ... баробар зиёд аст. 3. Ҳафт бор ... чилу нӯҳ мешавад. 4. Шаст аз ... даҳӣ иборат аст. 5. Рӯзи ... рӯзи дамгирий ва истироҳат мебошад.

Калимаҳо барои истифода: сӣ, даҳ, ҳафтӣ, шаш, якшанбе.

Дарси 7. ҶОНИШИН

Машқи 28. Ба ҷойи нуқта ҷонишинҳои мувофиқро гузоред.

1. ... китобро зери парта гузошта аз ҷоям хестам. 2. ... ҷолоқона аз ҷой барҳост. 3. ... қадом фасли солро бештар дӯст медоред? 4. ... бо яхмолакбозӣ машғуланд. 5. ... рафта

дар чойи худ нишасти. 6. ... ба корҳои ҳамдигар ёрӣ мерасонем.

Чонишинҳо барои истифода: ман, вай, шумо, онҳо, ў, МО.

Машқи 29. Бо ҷонишинҳои шаҳсӣ, ҷумлаҳо тартиб дидед.

Машқи 30. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Чист он бечон, ки дорад гуфтугӯ,
Зери ҳайрат ҳаст, пинҳон карда рӯ.
Сурате дорад, ки чун моҳи мунир,
Доимо раҳ меравад, ўベンазир.

Машқи 31. Матнро хонед ва аз таркиби он ҷонишинҳоро муайян карда, ба дафтар нависед. Аз рӯйи мазмуни он дар байни дастаҳои «**Забоншиносони ҷавон**», «**Ҳабарнигорон**», «**Ҳозирҷавобон**» мусобиқаи саволу ҷавоб ташкил карда, ба фаъолияти ҳамдигар баҳо дидед.

ПАДАР ВА ПИСАРОН

Падар ба писаронаш насиҳат кард, ки бо ҳамдигар иттифоқ шуда, бе ҷангу ҷанҷол зиндагӣ кунанд. Аммо онҳо гӯш накарданд. Як рӯз падар фармуд, ки як банд химча биёранд. Вай он банди химчаро дар байни писарон монда гуфт: «Шиканед!»

Писарон ҳарчанд зӯр заданд, шикаста ната-вонистанд. Баъд падар бандро кушоду ба дasti ҳар як писар яктоӣ химча дода фармуд, ки шикананд.

Писарон онро ба осонӣ шикастанд. Баъд падарашон гуфт:

«Шумоён ҳам мисли ана ҳамин химчаҳо ҳастед: агар бо ҳамдигар иттифоқ шуда зиндагӣ кунед, ҳеч кас шумоёнро мағлуб карда наметавонад, агар бо ҳамдигар ҷанҷолу харҳаша карда, ҷудо-ҷудо зиндагӣ намоед, шуморо ҳар кас ба осонӣ мағлуб карда метавонад».

Аз «Ҷавомеъулҳикоёт»

Машки 32. Бо иштироки ҷонишинҳои шахсии **ман, ту, вай, мо, шумо, онҳо** ҷумлаҳо тартиб дидед.

Намуна: Онҳо забони ўзбекиро ҳеле хуб меподонанд.

Дарси 8. ЁРИДИҲАНДАҲО

Машки 33. Ҳонед ва аз таркиби ҷумлаҳо ёридиҳандаҳоро муайян кунед.

1. Офтобро бо доман пӯшонда намешавад.
2. Бори қаҷ ба манзил намерасад.
3. Аз як даст садо намебарояд.
4. Ҳар кас аз меҳнати худ роҳат мебинад.
5. Ҳамроҳи нағз мебарад ба роҳи нағз.
6. Кӯҳ ба кӯҳ намерасад, одам ба одам мерасад.

Машки 34. Калимаҳои ёридиҳандаи дар синфи дуюм омӯхтаатонро ба хотир оварда, ба дафтар нависед.

Машқи 35. Чистонро хонед ва чавобашро ёбед.
Ёридиҳандаҳои онро номбар кунед.

Аз кӯҳ баромад мири ганда,
Сар то қадамаш чомаи ҷанда.

Машқи 36. Матнро хонед, ёридиҳандаҳо, калимаҳои ифодакунандай ном ва аломатҳои предметҳоро муайян карда, дар алоҳидагӣ ба дафтар нависед ва ба саволҳои поёни ҷавоб ёбед.

ДАНДОНАТРО ТОЗА НИГАҲ ДОР!

Дандон барои одам бисёр зарур ва фоиданок аст. Одам бо дандон нон, гӯшт ва дигар ҳӯрокҳоро майда карда меҳӯрад. Агар ту дандонро нашӯй, чиркин шуда даҳонат бадбӯй мешавад. Чормағз, донаки зардолу, бодом ва дигар чизҳои сахтро бо дандон шиканий, лат меҳӯрад, мекафад. Ҳамин ки ба ҷойи кафидаи он оби хунук, ҷой ва ё ҳӯрок даромад, дандонат дард мекунад.

Барои он ки дандон чиркин ва даҳон бадбӯй нашавад, ҳар рӯз як бор дандонро бо ҳамираи дандоншӯй шустан фоиданок аст. Ҳамин тавр, агар дандонатро тоза нигоҳ дорӣ, даҳонат бадбӯй намешавад, дандонҳоят ҳам садаф барин сап-сафед ва бедард мегарданд.

1. Дандон барои чӣ лозим аст?
2. Аз чӣ сабаб даҳон бадбӯй ва дандон дарднок мешавад?
3. Ту дандонҳоятро чӣ тавр ва бо чӣ мешӯй?

Машки 37. Пандро хонед, ёридиҳандаҳоро муйаян карда, ба дафтар нависед.

Барои дӯст ҷонатро фидо кун,
Валекин дӯст аз душман чудо кун.

Абдураҳмони ҶОМӢ

Дарсхои 9—10. ДИКТАНТИ САНЧИШИ ВА КОР БО ҲАТОҲОИ ИМЛОЙ

Дарси 11. МАШКИ ХАТ. ХУШХАТ НАВИШТАНИ ҲАРФҲОИ ХУРДИ ДАР МОБАЙНИ ҚАТОР НАВИШТАШАВАНДА

Ҳарфҳои хурди алифбои забони модарӣ аз рӯйи ба қаторҳо навишта шуданашон ба чаҳор гурӯҳ тақсим мешаванд. Гурӯҳи аввал ҳарфҳои дар мобайни қатор навишташаванда (**а, г, ф, е, ж, и, к, л, м, н, о, п, с, т, х, ч, ш, ъ, э, ю, я**); гурӯҳи дуюм: ҳарфҳои дар мобайни қатору аз қатор поён навишташаванда (**д, з, қ, р, у, ф, ҳ, ч**); гурӯҳи сеюм: ҳарфҳои дар мобайни қатору аз қатор боло навишташаванда (**б, в, ё, и, й**); гурӯҳи чаҳорум: ҳарфҳои дар мобайни қатору аз қатор боло ва поён навишташаванда (**ӯ**).

Супориши 1. Ҳарфҳои хурди дар мобайни қатор навишташавандаро дар қаторҳои алоҳида, ба дафтар хушхат нависед:

а, г, ф, е, ж, и, к, л, м, н, о,
п, с, т, х, ч, ш, ъ, э, ю, я

Супориши 2. Калимаҳои поёниро хушхат ва зебо нависед.

Намуна: ширин, форам, хуштаъм, менависад, меҳонад, месупорад.

Дарси 12. НУТҚ

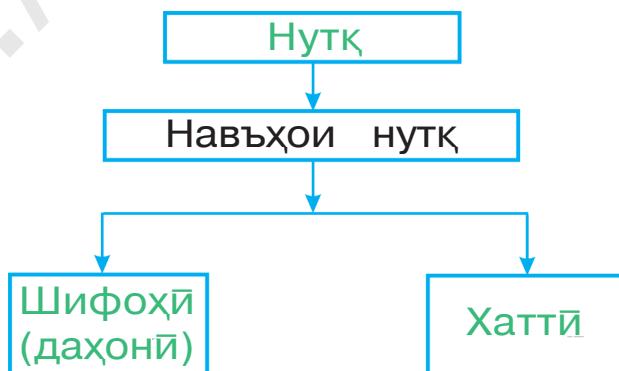

Мачмӯи овоз ва ҳарфҳо **нутқ** номида мешавад.

Нутқи мо аз овозу ҳарф, калима, ибора ва ҷумла таркиб мейёбад. Инсон фикрашро шифоҳӣ (даҳонӣ) ва ҳаттӣ баён мекунад.

Фикре, ки овоз бароварда гуфта мешавад, нутқи шифоҳӣ ва ба коғаз, дафтар, китоб, рӯзномаву маҷалла навишташударо нутқи ҳаттӣ меноманд. Ин аст, ки мо дар дарсҳои забони модарӣ ва дигар дарсҳо фикрамонро шифоҳӣ (даҳонӣ) ва ҳаттӣ баён мекунем.

Супориш. Ҷадвалро аз назар гузаронида навъҳои нутқро номбар кунед.

Машқи 38. Саволҳои поёниро хонед ва ба онҳо ҷавоб ёбед. Аз рӯйи ҷавоби ҳуд навъи нутқро номбар кунед.

1. Тирамоҳ аз қадом моҳҳо иборат аст?
2. Баргҳои дараҳтон дар қадом фасл зард шуда ба замин мерезанд?
3. Баъд аз фасли тирамоҳ қадом фасл меояд?
4. Дар қадом фасл барф мебораду ҳаво ҳунук мешавад?
5. Як сол аз ҷанд фасл иборат аст?
6. Гули муждарасони фасли баҳор чӣ ном дорад?
7. Суманак ба муносибати қадом ид пухта мешавад?
8. Фасли тобистон аз қадом вақт сар мешавад?

 Машқи 39. Аз рӯйи расми поёни 7—8 ҷумла тартиб дода, фикратонро ҳаттӣ баён кунед. Гӯед, ки матни тартибдодаатон чӣ гуна нутқро дарбар мегирад.

Машқи 40. Матни поёниро хонед ва мазмунашро фаҳмонед. Гӯед, ки фикри аз рӯйи мазмуни матн баёншуда чӣ гуна нутқро ташкил медиҳад?

Буд, набуд як дехқон буд, дехқони бенавою камбағал буд, аз сахар то шаб меҳнат карда, бо сад азоб рӯз мегузаронид.

Рӯзе ҷуфт ронда истода буд, ки ногаҳон аз таги хок як қӯзай зар баромад. Дехқон хурсанд шуда, қӯзаро гирифта бурда дар ҷойи дилаш пур мешудагӣ пинҳон кард.

Ҳамин вақт саворе намоён шуд. Дехқон фикр кард, ки агар ин одам қӯзаро дида бошаду рафта ба подшоҳ гӯяд, подшоҳ бо ўзарро тақсим мекунанд.

Дехқон савораро ҷеф зад. Савора пеши ўомада салом дода, гуфт:

— Хӯш, бародар, чӣ гап дорӣ, ки маро аз роҳам доштӣ?

Дехқон дар дилаш гуфт: «Надида будааст, беҳуда ҷеф задам, намегӯям, ба роҳаш равад»

Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»

1. Нутқ чист?
2. Нутқ чӣ гуна навъҳо доштааст?
3. Чӣ гуна нутқро нутқи шифоҳӣ (даҳонӣ) меноманд?
4. Нутқ аз чиҳо таркиб мейбад?
5. Чӣ гуна нутқро нутқи хаттӣ меноманд?

Машқи 41. Дар мавзӯи «**Фасли тирамоҳ**» бо навиштани 5—6 ҷумла фикратонро баён кунед.

Дарси 13. МАТН

Чумлахое, ки фикрҳои алоқамандро ифода мекунад, **матн** меноманд.

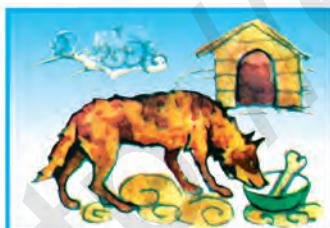
Матн ҳаҷман хурд ва қалон мешавад.

Матн намуди нутқи хаттӣ буда сарлавҳа дорад. Сарлавҳа бо назардошти мазмуни матн интихоб мегардад.

Машқи 42. Матнро хонед ва аз ҷанд ҷумла иборат буданашро гӯед.

САГ ВА ЗОФ

Зоғе ба думи саг нӯл зад. Саг устухон меҳоид. Ду зоги дигар парида омад. Зоғҳое, ки парида омаданд, устухонро ба нӯлашон гирифта париданд. Саг аз ақиби зоғҳо аккос зада монд.

Машқи 43. Матнро хонед ва ба саволҳои поёни чавоб ёбед.

КИРМАК

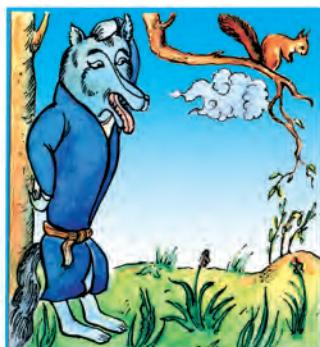
Кирмак бисёр кирми фоиданок аст. Хўроки он барги тут мебошад. Кирмак баъд аз калон шудан аз даҳонаш нах мебарорад. Аз нахҳо хона месозад. Охир кирмак дар даруни хона, ки онро мардум хонапилла меноманд, мемонад. Пилларо мечӯшонанд, абрешиими вайро мегиранд. Аз абрешим ҳар хел шоҳӣ, атлас ва дигар чизҳо мебофанд.

М. Ҳочиматов

1. Кирмак чӣ гуна кирм аст?
2. Кирмак баъд аз калон шудан аз даҳонаш чӣ мебарорад?
3. Кирмак аз нахҳо чӣ месозад?
4. Хонаи кирмакро мардум чӣ мегӯянд?
5. Абрешиими пилла чӣ тавр гирифта мешавад?
6. Аз абрешим чӣ гуна чизҳо мебофанд?

Машқи 44. Расмро аз назар гузаронед ва ба он сарлавҳа интихоб кунед.

1. Матн чист?
2. Матн ҳачман чӣ гуна мешавад?
3. Ба матн чӣ интихоб карда мешавад?

Машқи 45. Таҳти сарлавҳаи «**Китобхонаи мактаби мо**» матн тартиб дидед, ки аз 7—8 ҷумла иборат бошад.

Дарси 14. МАШҚИ ХАТ. ХУШХАТ НАВИШТАНИ ҲАРФҲОИ ХУРДИ ДАР МОБАЙНИ ҚАТОРУ АЗ ҚАТОР ПОЁН НАВИШТАШАВАНДА

Супориши 1. Ҳарфҳои хурди дар мобайнни қатору аз қатор поён навишташавандаро ба дафтар дар қаторҳои алоҳида хушхат нависед.

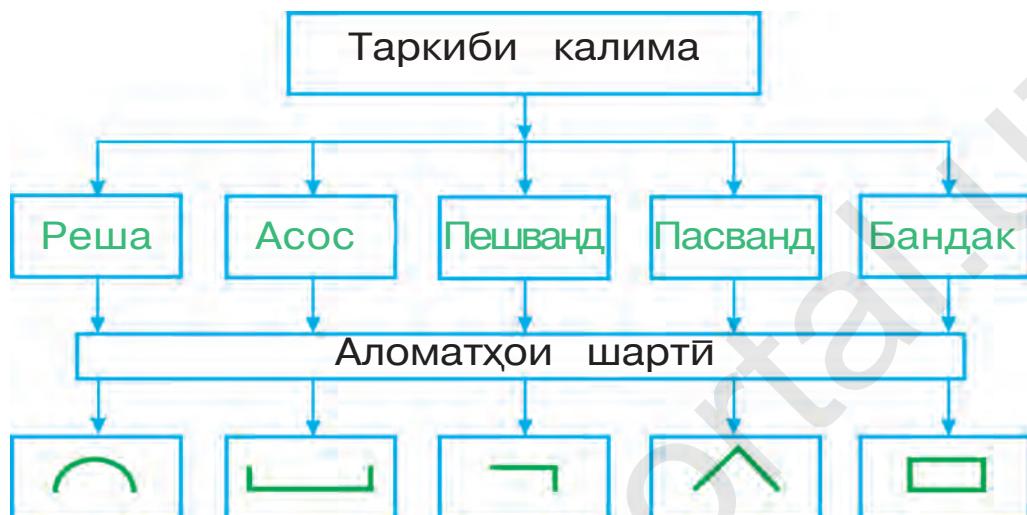
Д, З, К, Р, У, Ф, Х, Ч.

Супориши 2. Ҳарфҳои хурди дар мобайнни қатору аз қатор поён навишташавандаро дар аввал, мобайн ва охир кор фармуда калимаҳое нависед, ки ном ва адади предметҳоро ифода карда бошад.

Намуна: Тошканд, метро, истгоҳ, 2019,
синфи сеюм, баҳои панҷ, асри XXI.

Супориш. Ном ва аломатҳои шартии воҳидҳои таркиби калимаро дар хотир нигоҳ дошта ҷадвалро бетағиҳир ба дафтар кӯчонед.

ТАРКИБИ КАЛИМА

Дарси 15. РЕША

Қисми маънодори калима **реша** номида мешавад.

Решай калима бо гузоштани аломати муайян карда мешавад.

Мисол: ватандуст, себзор, гандумак.

Машқи 46. Ба намуна нигоҳ карда решай калимаҳоро муайян кунед ва ба дафтар нависед:

Хилватгоҳ, хатарнок, хонача, дилкушо, машваратгоҳ, меванок, маҷлисафрӯз, дастгоҳ.

Намуна: хилват + гоҳ.

Машқи 47. Решай калимаҳоро бо гузоштани аломати шартӣ муайян кунед.

Челонгар, оҳангар, сангин, рангин, хушманзара, биноҳо, қуттича, паррандагон, ҳайвонот, варзишхона, бақувват

Намуна: оҳангар.

Машқи 48. Шеърро хонед, калимаҳои бо ранги сиёҳ навиштаро ба дафтар қӯчонед. Сипас решай калимаҳоро бо гузоштани аломати шартӣ муайян кунед.

ГАРДАМ САРАКИ ДОДОМ

Олуча гули бодом,
Ман духтараки додом.
Додом мана нағз бинад,
Гардам **сараки** додом.
Олуча гули бодом.
Ман духтараки додом.
Додом, ки ба боғ ояд,
Ман дум-**думаки** додом.
Олуча гули бодом,
Ман духтараки додом.
Додом мана гум кунад,
Ман дар **бараки** додом.

Аз «Тазкираи адабиёти бачагон»

1. Қисми маънодори калима чӣ ном дорад?
2. Решай калима бо гузоштани чӣ гуна аломат муайян карда мешавад?

3. Аломати шартии асос чӣ гуна аст.
4. Пешванд аз пасванд чӣ фарқ дорад?

Машқи 49. Бо гузоштани аломати шартӣ решай калимаҳоро муайян намоед.

Ниҳолшинон, ниҳолпарвар, ҳафтранг, чигарранг, нонсандуқ, пурганҷ.

Намуна: гилемфурӯш.

Дарси 16. КАЛИМАҲОИ ҲАМРЕША

Калимаҳое, ки решай яхела доранд, калимаҳои **ҳамреша** ном доранд. Мисол: меҳмон, меҳмандор, меҳмондорӣ, меҳмондӯст, меҳмондӯстӣ, меҳмоннавоз, меҳмоннавозӣ, меҳмонсарой, меҳмонхона, меҳмонӣ.

Машқи 50. Бо гузоштани аломати шартӣ решай калимаҳои ҳамрешаро муайян кунед.

Лолазор, лолагун, лоларанг
Луғатдон, луғатнома, луғатсоз
Чаҳондор, чаҳоноро, чаҳонтоб, чаҳонпахлавон

Намуна: камонабрӯ, камондор, камонча,
камонандоз, камоншакл.

Машқи 51. Ба чойи нүкта калимаи **мева**-ро гузашта калимаҳои ҳамреشا созед ва фарқияташонро гүед.

...диҳанда, ...парвар, ...супорӣ, ...тайёркуниӣ,
...фурӯш, ...хушкунак, ...қаламкунак, ...ғундорӣ

Машқи 52. Баъд аз калимаҳои **даст**, **забон** калимаҳои поёниро илова карда калимаҳои ҳамреша созед.

Банд, дароз, кӯтоҳ, омӯз, оvez, хат, дон, фурӯш, зад, гир.

Намуна: дастхат, забондон.

Машқи 53. Аз рӯи аломатҳои шартӣ калимаҳои ҳамреша нависед.

1. Чӣ гуна калимаҳоро калимаҳои ҳамреша меноманд?
2. Фарқи калимаҳои ҳамреша аз дигар калимаҳо дар чист?

Машқи 54. Реша ва пасвандҳои калимаҳоро бо аломатҳои шартӣ муайян кунед.

Зардӯз, зардча, зардчатоб, зарпараст, заршинос, заргудоз, зардгун, зардак, зардина, зардинарӯ, зардгуст, зардранг.

Дарси 17. ПЕШВАНД

Воҳиди калимасозе, ки пеш аз решай калима навишта мешавад, **пешванд** ном дорад.

бे-, бо-, ба-, би-, бу-, то-, на-, но-, ҳам- пешвандҳои забони тоҷикӣ ба шумор мераванд.

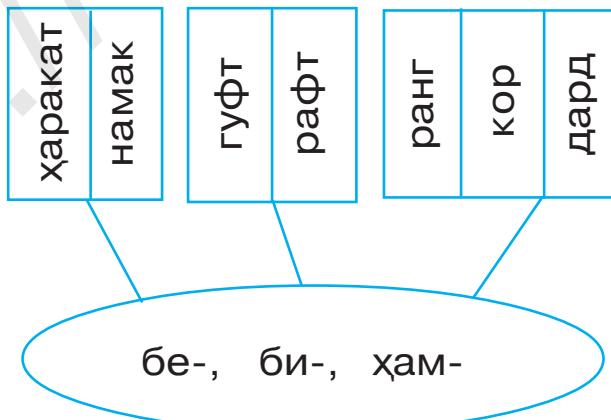
Аломати шартии пешванд мебошад. Бо ҳамин аломат пешванд муайян карда мешавад.

Машқи 55. Ба ҷойи нуқта пешвандҳои мувоғикро ёфта гузоред.

...савод, ...маҳорат, ...обрӯ, ...саҳоват,
...маданият

Пешвандҳо барои истифода: бо-, ба-, бе-

Машқи 56. Пешвандҳои дар даруни ҳалқа дода шударо пеш аз калимаҳо илова намуда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Машқи 57. Ба чойи нүқта пешванди «**но-**»-ро гузошта, калимаҳоро ба дафтар рӯбардор кунед.

...илоч, ...инсоф, ...кас, ...ком, ...мард,
...мафхум, ...маълум

Машқи 58. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Чист, минқори ўст чун лаклак,
Ҳар ду поҳои ўст чун айнак.
Нофи ўз аз пас, ҳам аз пеш,
Вақти ҳӯрдан ҳамекунад чақ-чақ.

Машқи 59. Аз рӯйи аломатҳои шартӣ мисолҳо нависед.

Го, Го, Го, Го, Го

1. Воҳиди калимасозе, ки пеш аз решай калима навишта мешавад, чӣ ном дорад?
2. Пешоянд аз пасоянд чӣ фарқ дорад?
3. Чойи пешванд дар таркиби калима дар кучост?

Машқи 60. Даҳто калима нависед, воҳидҳои таркиби калимаро муайян намоед.

Дарси 18. ПАСВАНД

Воҳиди калимасозе, ки пас аз решай калима навишта мешавад, **пасванд** ном дорад.

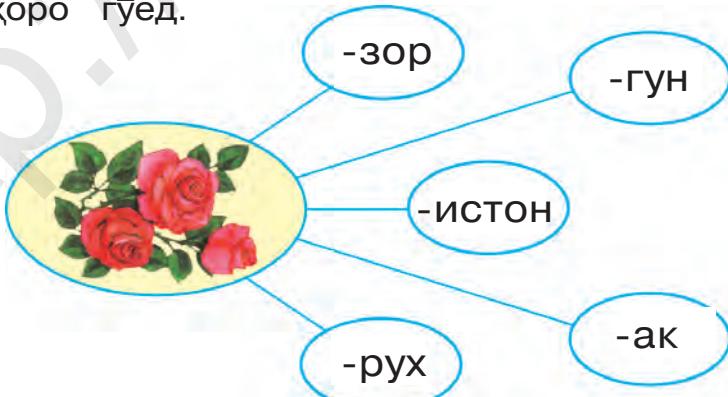
Дар забони тоҷикӣ пасвандҳо микдоран хеле бисёранд. Баъзе аз онҳо: **-ҳо**, **-он**, **-гон**, **-чӣ**, **-гар**, **-зор**, **-сор**, **-истон**, **-ӣ**, **-ин**, **-гӣ**.

▲ аломати шартии пасванд мебошад. Аломати мазкур дар вақти муайян кардани пасванд дар болояш гузошта мешавад.

Машқи 61. Бо рӯбардоркунӣ ба дафтар ва гузоштани аломатҳои шартӣ решава пасвандҳои калимаҳоро муайян кунед.

Маданиятнок, нокзор, мевадор, сафедча, сафедчатоб, сафолак, меванок, меҳмондор, меҳмонӣ, меҳрнок, ниҳолзор, саҳмнок, қуттича, ҳавзча.

Машқи 62. Ба номи расми поёнӣ пасвандҳои додашударо илова карда, калима созед. Фарқи маънои он калимаҳоро гӯед.

Машқи 63. Аз рўйи аломатҳои шартӣ мисолҳо на-
висед.

□ □, □ □, □ □, □ □, □ □

1. Воҳиди калимасозе, ки пас аз решай калима навишта мешавад, чӣ ном дорад?
2. Пасванд одатан баъд аз чӣ меояд?
3. Пасванд чӣ гуна аломати шартӣ дорад?

Машқи 64. Пас аз калимаҳо пасвандҳои омӯхтаатонро истифода бурда мисолҳо нависед.

Дарси 19. БАНДАК

Хиссаи ёрирасоне, ки баъд аз решай ё асос меояд, **бандак** ном дорад.

Бандакҳо гуногуннавъ мешаванд: бандаки изофиӣ (и), бандакҷонишинҳои шахсӣ-соҳибиӣ (-ам, -ат, -аш; -амон, -атон, -ашон), бандакҳои феълиӣ (-ам, -ӣ; ем, -ед, -анд), бандакҳои хабарӣ (-ам, -ӣ, -аст; ем, -ед, -анд).

□ аломати шартии бандак мебошад.

Машқи 65. Бо аломати шартӣ решай ва бандакҳои калимаҳоро муайян кунед.

Китобам, омаданд, мактабамон, рафтем,
қаламатон, нишастем, гуфтӣ.

Намуна: модар амон.

Машқи 66. Аз рўйи нақша ва аломатҳои шартӣ мисолҳо нависед.

Машқи 67. Ба чойи нуқта бандакҳои мувоғикро нависед.

Фармуд..., деха ..., давид ..., қалам ..., нишаст...

1. Бандак чист?
2. Бандак чӣ гуна навъҳо дорад?
3. Бандак баъд аз кадом воҳидҳои таркиби калима меояд?

Машқи 68. Даҳто калима нависед, ки дар таркиб бандак дошта бошад.

Дарси 20. ИЧРОИ МАШҚҲОИ 69—72

Машқи 69. Бо гузоштани аломати шартӣ решай калимаҳои ҳамрешаро муайян кунед.

Сарҳат, сарчашма, саҳифабанд, сершир, сербориш, хушфеъл, хушхабар, хушхат, хушҳол, ҳӯрокпаз, қандфурӯш, қаноатбахш.

Намуна: хушфеъл, хушхабар.

Машқи 70. Аз рўйи аломатҳои шартӣ мисолҳо нависед.

Го, Го, Го, Го, Го

Са, Са, Са, Са, Са

Намуна: ҳамсоя, барҳаво, гулзор, шабистон

Машқи 71. Аз рўйи расм номи воситаҳои алоқаро нависед.

Машқи 72. Аз рўйи аломатҳои шартӣ мисолҳо нависед.

Со, Со, Со, Со, Со

Са, Са, Са, Са, Са

Намуна: дониши хуб, ба бародар ам, тез кор

Дарси 21. ТАКРОРИ ТАРКИБИ КАЛИМА

ТЕСТ

1. Реша, асос, пешванд, пасванд ва бандак якҷоя чиро ташкил медиҳанд?

- а) ҳиссаҳои нуткро
- б) ҷумларо
- в) таркиби калимаро

2. Маънои калимаро қадоме аз воҳидҳои таркиби калима дар бар мегирад?

- а) решা б) пешванд в) пасванд

3. Воҳидҳои таркиби калимае, ки пеш аз решা омадаанд, чӣ ном доранд?

- а) пасванд б) пешванд в) бандак

4. Дар қадом қатор пасвандҳо навишта шудааст?

- а) бе-, бо-, ба-, би-, бу-, то-, на-, но-, ҳам-
б) -ҳо, -он, -гон, -ҷӣ, -гар, -зор, -сор,
-истон, -ӣ, -ин, -гӣ
в) -ам, -ат, -аш; -амон, -атон, -ашон, -ам,
-ӣ; ем, -ед, -анд, -аст

5. Калимаҳои ҳамрешаро муайян кунед.

- а) худомӯз, худписанд, худбин
б) чорбоғ, дехқон, ҷодирдӯз
в) ҷобук, зирак, тавоно

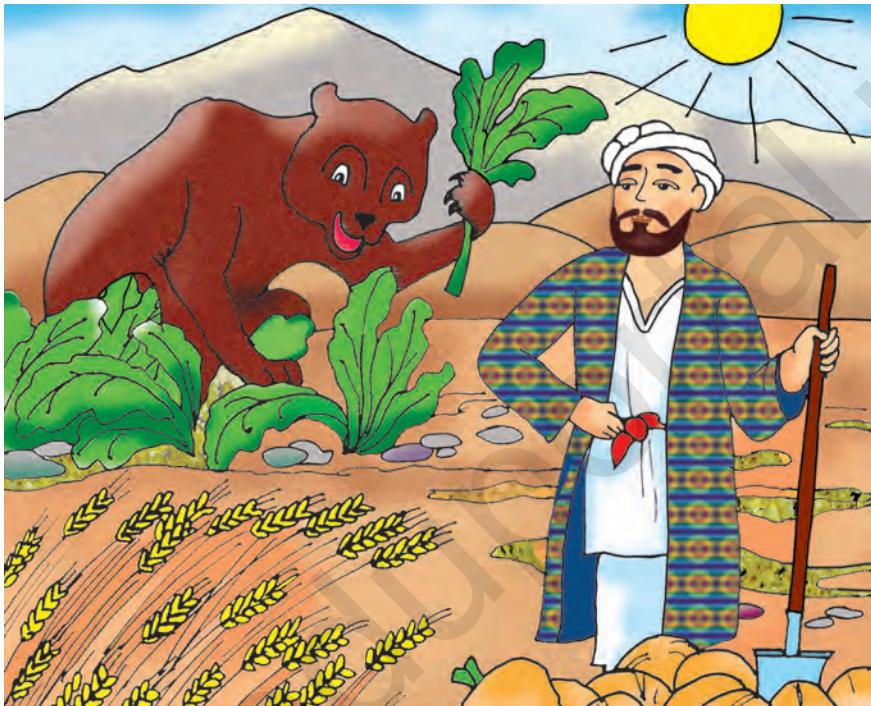
Дарси 22. НАҚЛИ ХАТТИ АЗ РӮИИ РАСМ ВА МАТН

Супориши 1. Расмро аз назар гузаронида матни дар зери он навиштаро хонед ва ба он сарлавҳа интихоб кунед.

Супориши 2. Аз рӯи мазмуни матн нақшай нақли хаттиеро, ки навиштани ҳастед, тартиб дихед.

Супориши 3. Матни нақли хаттии навиштаатонро бо иҷозати муаллим ба ҳамсинфонатон хонда дихед.

Супориши 4. Аз рўйи супориш ва тавсияҳои муаллим хатоҳои имлоии содиркардаатонро ислоҳ кунед.

Рўзе аз рўзҳо як хирс бо дехқоне ошно шуд ва онҳо маслиҳат карданд, ки ҳамроҳ шалғам коранд. Дехқон гуфт:

— Хирсчон, решай шалғамро ман мегирам, баргашро ту.

Ҳосили фаровон рўйид.

Дехқон мувофиқи шарти кардааш решахои шалғамро худаш гирифту ба хирс баргҳояшро дод. Хирс каме ғинг-ғинг кард, аммо аз рўйи шарти дар байн гузоштаи дехқон ҳеч чиз гуфта натавонист.

Соли дигар дәхқон ба хирс гүфт:

— Биё, боз ҳамроҳ ягон чиз корем.

— Майлаш! Фақат ин дафъа баргҳоро худат гириу ба ман решашро дех, — шарт кард хирс.

— Хуб, — гүфт дәхқони гапдаро. — Майлаш, гуфтаи ту шавад.

Онҳо гандум кориданд. Ҳосили фаровон рӯйид. Дәхқон сари гандумро гирифт, хирс бошад, решашои онро.

Аз ҳамин вақт ин ҷониб дўстии хирсу дәхқон барҳам ҳўрд.

Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»

ҲИССАҲОИ НУТҚ

Исл, сифат, феъл, шумора, ҷонишин **ҳиссаҳои нутқ** ба шумор мераванд.

ИСМ

Дарси 23. ИСМ

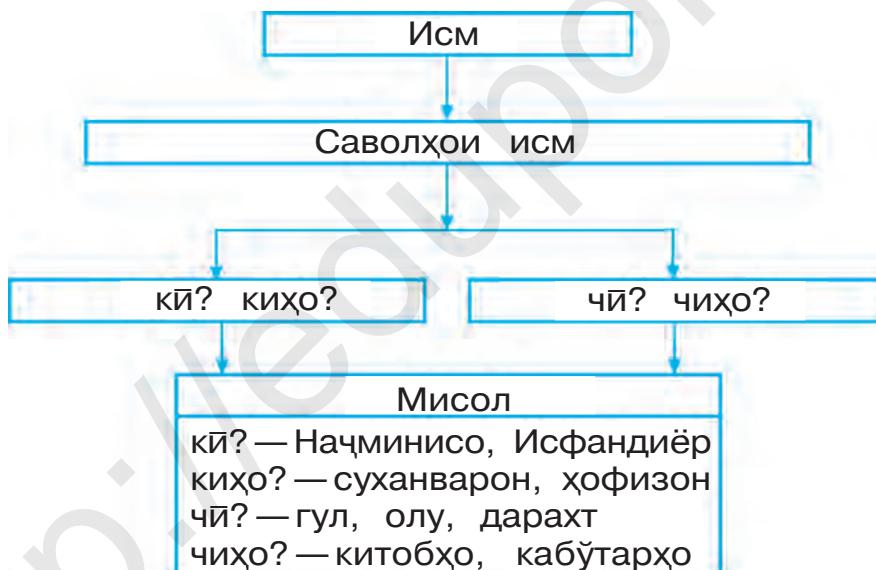

Ҳиссаи нутқе, ки номи предметҳо: одамон, паррандаю ҳайвонҳо, рӯзномаю маҷаллаҳо, кӯчаю дәҳаҳо, ноҳияву шаҳрҳо, ҳавзаҳою дарёҳо, ағбаҳо ва ғайраро ифода карда ба саволҳои **кӣ? чӣ? киҳо? чиҳо?** ҷавоб мешавад, **исм** ном дорад. Мисол: 1. Чашмони Зебӣ ва Зубайда аз шодӣ медураҳшиданд. 2. Дар боғ себ, нок, анор, олу ва ангур мерӯяд.

Машқи 73. Калимаҳоро хонед, исмҳои ифодакунандай номи рӯзнома ва маҷаллаҳоро муайян карда, ба дафтар нависед.

Тошканд, шаҳр, «Чашма», рӯзнома, «Овози тоҷик», маҷалла, Чашмаи Аюб, Арк, Регистон, Шаҳристон, Аму, Сӯҳ, Чуст, садбарг, булбул, гул, Сариосиё, «Истиқбол», «Фирӯза», «Овози Самарқанд», «Бухорои Шариф», Ҳисорак, Синтаб.

Машқи 74. Ҷадвалро аз назар гузоронед ва ба ҳар як саволҳои исм 4-тогӣ мисол нависед.

Машқи 75. Тез ва бурро хондани тезгӯякро машқ кунед.

Чӯча дар ҷӯча,
Ҷӯча дар қӯча.

1. Исл чист?
2. Исл чиро ифода мекунад?
3. Исл ба кадом саволҳо ҷавоб мешавад?

ТЕСТ

1. Исл, сифат, феъл, шумора, ҷонишин чӣ ба шумор мераванд?

- а) ҳиссаҳои нутқ
- в) ибора
- б) ҷумла

2. Номи шаҳрҳои Ҷумхурии Ӯзбекистон дар кадом қатор навишта шудааст?

- а) Бухоро, Самарқанд, Тошканд, Гулистан, Ҷиззах, Фарғона, Андиҷон, Наманғон, Сирдарё, Навоӣ
- б) Ӯзбекистон, Қазоқистон, Туркманистон, Қирғизистон
- в) заргарон, ҷелонгарон, ҷармфурӯшон, телпакдӯзон

Дарси 24. ИЧРОИ МАШҚХОИ 76—77

Машқи 76. Дар катакчаҳои холӣ исмҳоро нависед.

Номи паррандаҳо	Номи ҳайвонҳо	Номи кӯчаҳо	Номи дехаҳо	Номи шаҳрҳо
гунчишк	оҳу	Заргарон	Қалъа	Фарғона
кабӯтар	шер	Кафшдӯзон	Ҷӯи нав	Наманғон

Машқи 77. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Аз кӯҳ фаромад мири фаш-фаш,
Дар сар кулоҳ, ҷома мунаққаш.

Дарси 25. САВОЛҲОИ ИСМ

Исм ба саволҳои **кӣ?** **киҳо?** **ҷӣ?** **ҷиҳо?** ҷавоб мешавад. Саволи **кӣ?** **киҳо?** нисбат ба предметҳои шаҳс саволи **ҷӣ?** **ҷиҳо?** нисбат ба предметҳои ғайришахс кор фармуда мешавад. **Мисол:** Фарзона — кӣ?, ҳунармандон — киҳо?, парасту — ҷӣ?, паррандаҳо — ҷиҳо?

Машқи 78. Исмҳоро аз рӯйи саволҳояшон дар алоҳидагӣ ба дафтар нависед.

Саъдӣ, шоир, гулзор, ақл, Ҳофиз, Ҷомӣ, истеъодод, офтоб, Сино, табиб, Айнӣ, нависан-

да, Дониш, моҳ, Лоик, афсона, Гулрухсор,
Фарзона, нон, мӯр, атр.

Намуна: Саъдӣ — кӣ?
акл — чӣ?

Машқи 79. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Ноҳунаш чун ноҳуни шеру паланг,
Точи шоҳӣ бар сараш ҳангоми ҷанг.

1. Исл ба қадом саволҳо ҷавоб мешавад?
2. Чи гуна исмҳо ба саволи кӣ? ҷавоб мешавад?
3. Саволи чӣ? ба чӣ гуна предметҳо гузошта мешавад?

ТЕСТ

1. Саволҳои хоси исмро муайян кунед.

- а) кӣ? чӣ? қиҳо? чиҳо?
- б) чӣ ҳел? чӣ гуна?
- в) чӣ кор кард? чӣ кор мекунад?

2. Дар қадом банд исмҳои ба саволи кӣ ҷавобшаванда навишта шудааст?

- а) рӯбоҳ, гург, шер, паланг
- б) мурғ, саг, гӯсфанд, ҳарғӯш
- в) Шоҳин, Мирсаид, Гулчехра

Дарси 26. ИЧРОИ МАШҚХОИ 80—81

Машқи 80. Чумлаҳоро хонед ва чӣ гуна номҳоро ифода карданд, муайян намоед.

1. Дарёи **Аму** ба баҳри **Арал** мерезад, оби—**Сирдарё** ҳам ба он ҷо мерезад.
2. Шаҳри **Тошканд** пойтахти Ҷумҳурии **Ўзбекистон** аст.
3. Дарёи **Коғарниҳон** шоҳоби дарёи **Аму** мебошад.
4. **Садриддин Айни** солҳои бачагии худро дар «**Мактаби кӯҳна**» ном асари худ ҳикоя кардааст.
5. «**Бӯстон**» ва «**Гулистон**» асарҳои машҳури **Саъдии Шерозӣ** мебошанд.
6. **Эраҷ** дар аспдавонӣ ва тирандозӣ ҳам ҷойи якумро гирифт.

Машқи 81. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Банди дарози дилрабо,
Меравад гирди дунё.

Дарси 27. САВОЛҲОИ ИСМ: КИҲО? ЧИҲО?

Исм ба саволҳои **киҳо?** **чиҳо?** низ ҷа-
воб мешавад. **Мисол:** хонандагон — киҳо?,
кӯҳҳо — чиҳо?

Машқи 82. Исмҳоро аз рӯйи тартиби саволҳояшон ба дафтар нависед.

Шамъдон, қаламдон, бузургон, дафтархө, табибон, муаллимон, санъаткорон, писарон, мутрибон, наққошон, қаторхө, китобхө, дарёхо.

Машқи 83. Дар катакчаҳои холии ҷадвал исмҳо на висед.

киҳо?	чиҳо?

- Исм ғайр аз саволҳои кӣ? чӣ? боз ба қадом саволҳо ҷавоб мешавад?
- Саволи киҳо? нисбати чӣ гуна предметҳо кор фармуда мешавад?
- Саволи чиҳо? нисбати чӣ гуна предметҳо кор фармуда мешавад?

Дарси 28. ИЧРОИ МАШҚҲОИ 84—85

Машқи 84. Исмҳоро аз рӯйи тартиби саволҳо ба дафтар дар алоҳидагӣ на висед.

Пахта, чинакчиён, пешқадам, қаторхө, тарозу, тарозубон, майдон, фермер, пунба, музд, пул, маълумотнома, донишҷӯён, санъаткорон, раққосон, посбонон, пиёдагардон.

Машқи 85. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Об дар об чӣ бошад,
Ҳавзи гулоб чӣ бошад?
Оташ расад, ях кунад,
Ба ин ҷавоб чӣ бошад?

Дарсхои 29—30. ДИКТАНТИ САНЧИШЙ ВА КОР БО ХАТОХОИ ИМЛОЙ

Дарси 31. ИСМХОИ ХОС ВА ЧИНС

Исмҳое, ки бо ҳарфи калон навишта мешаванд, **хос** ном доранд. Сарҳарфи исмҳои хос ҳамеша калон навишта мешавад. **Мисол:** 1. Кӯдаки навзодро **Гулмоҳ** ном ниҳоданд. 2. **Симак** шод шуда, ба сӯйи лонааш парида рафт.

Дар мисоли якум Гулмоҳ (кӣ?), дар мисоли дуюм Симак (ҷӣ?) исми хос мебошад.

Номи одамон, шаҳрҳо, рӯзномаю маҷалла, кишиварҳо, паррандаҳо, ҳайвонот исмҳои хос ба шумор мераванд.

Исмҳое, ки номи ашёҳои ҳамчинсро мефаҳмонанд, **чинс** номида мешаванд.

Масалан, номи гурӯҳи мардум: талаба, дехқон, зан; номи ҳайвоноту парандагон: асп, саг, мурғ.

Машки 86. Ҷумлаҳоро хонед, исмҳои хоси бо ранги сиёҳ навиштаро ба дафтар рӯбардор кунед.

1. Маро **Сангисиёбардор** мегӯянд. 2. Ман ба ҷанги **Салимпахлавон** рафта истодаам. 3. Эй **Фариштамоҳи** зебову доно, шумо, гӯш кунеду ҷавоб гӯед. 4.—Бобо, устоҳонаи хуб доштаед, акнун рафта аз **Сурхкӯҳу Зардкӯҳу Сияҳкӯҳ** якхарӣ хок биёред. 5. **Ҳайбар** саги вафодор аст. (Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»)

Машқи 87. Аз чумлаҳои зерин исмҳои хос ва чинсро муайян кунед.

1. Сотим Улуғзода дар деҳаи Варзики вилюяти Намангон таваллуд шудааст. 2. Саодат Пӯлодова донишомӯзи синфи сеюм аст. 3. Деҳқонон аз киштукор баргаштанд. 4. Духтарон бо либосҳои зебо ба тантана тайёр шуданд.

1. Чӣ гуна исмҳоро исмҳои хос меноманд?
2. Чӣ гуна исмҳоро исмҳои ҷинс меноманд?

Дарси 32. ИЧРОИ МАШҚҲОИ 88—89

Машқи 88. Хонед ва номбар кунед, ки исмҳои хос ҷӣ гуна номҳоро ифода кардааст?

1. «Ҳафтяк»-ро тамом кардам, чанд сураҳои кӯтоҳи онро ҳам аз ёд кардам, «Куръон»-ро ба поён расондам. 2. «Чоркитоб»-ро ҳам хондам, қадре аз Ҳоча Ҳофиз ҳам хондам. 3. Дар он тарафи ҷӯйи **Мазрангон** ва канори деҳа майдони фарохи нишебе буд, ки то лаби дарёи **Зарафшон** сарозер мерасид. 4. Он ҳикояти бобом, сайри **Нурато**, қасам додани подшоҳи ачинагон. 5. Як шаби тобистон дар **Бухоро**, дар сари гулзори мадрасаи **Бадалбек Аҳмад** бо чанд муллобачагон нишаста буд.

Аз ҳикояҳои Садриддин Айни

Машқи 89. Порчай шеъриро хонед, исмҳои хос ва саволҳояшонро муайян кунед.

Ҳисору Регаку Дарвоз дорад,
Дари бар рӯйи олам боз дорад.
На танҳо нози **Синтаб** кӯҳу чашмаст,
Ки ҳам бо аҳли аҳлаш ноз дорад.

Абдулло СУБХОН

Дарси 33. МАШҚИ ХАТ. НАВИШТАНИ ИСМҲОИ ХОС

Супориши 1. Дар қаторҳои алоҳида хушхат нависед.

Тошканд, Фарғона, Андичон, Намангон,
Қашқадарё, Сирдарё, Чиззах, Самарқанд,
Навоӣ, Бухоро, Хоразм.

Супориши 2. Фикр карда даҳто исмҳои хос нависед.

Дарси 34. МАШҚИ ХАТ. НАВИШТАНИ ИСМҲОИ ЧИНС

Супориши 1. Дар қаторҳои алоҳида хушхат нависед.

Қӯча, гузар, деха, ноҳия, шаҳр, рӯзнома,
асар, хонанда.

Супориши 2. Исмҳои хос ва чинс нависед.

Намуна: Мунаввар — мунаввар, Ситора — ситора.

Дарси 35. ТАРТИБ ДОДАНИ МАТН АЗ РҮЙИ РАСМ

Супориши 1. Ба расм сарлавҳа ва ба одамону предметҳо ном интихоб кунед.

Супориши 2. Фикратонро аз рўйи расм баён карда матн тартиб дихед.

Супориши 3. Баъд аз навишта шудани матн бо ичозати омӯзгор ба шариқдарсонатон хонда дихед.

Супориши 4. Ба зери исмҳои хос як хати рост ва ба зери исмҳои чинс хати мавҷнок кашед.

Дарси 36. ТАКРОРИ ЧОРЯКИ ЯКУМ

ТЕСТ

1. Қатори ҳарфҳои садонокдорро муайян кунед.

- а) я, ю, ё, е
- б) а, о, у, ў, и, э
- в) б, в, Г, Ф, д, ж, з

2. Ҳарфҳои баландтару озод талаффузшаванда чи ном дорад?

- а) ҳамсадо
- б) ётбарсар
- в) садонок

3. Шумо медонед, ки овозҳои нутқ ба ду гурӯҳ: садонокҳо ва ҳамсадоҳо тақсим мешаванд. Дар кадом банд ҳамсадоҳо навишта шудааст?

- а) б, в, Г, Ф, д, ж, з, к, Қ, л, м, н, п, р, с, т, ф, ҳ, ҳ, ч, Ҷ, Ҳ, Ҷ
- б) я, ю, ё, е
- в) а, о, у, ў, и, э

4. Дар алифбои забони тоҷикӣ ҷандто ҳарф ҳаст?

- а) 29-то
- б) 35-то
- в) 39-то

5. Калимаҳои ифодакунандай номи предметҳоро муайян кунед.

- а) синф, мактаб, хона
- б) тоза, нав, зебо
- в) даромад, сар шуд, меҳонад

6. Кадоме аз онҳо аломати предметро ифода мекунад?.

- а) васеъ, сурх, дилнишин
- б) ман, ту, вай
- в) сӣ, панҷоҳ, сад

7. Калимаҳои ифодакунандай ҳаракати предметро муайян кунед.

- а) бо-, ба-, бе-, то-
- б) машқ, супориш, вазифа
- в) омад, рафт, нишаст

8. Калимаҳое, ки решав якхела дорад, чӣ ном дорад?

- а) калимаҳои ҳамреша
- б) калимаҳои гуногунреша
- в) калимаҳои ихтисоршуда

9. Дар қадом банд воҳидҳои таркиби калима навишта шудааст?

- а) овоз, ҳарф, ҳичо, калима
- б) ибора, ҷумла, нутқ, матн
- в) решав, асос, пешванд, пасванд, бандак

Дарси 37. ҲАРФИ КАЛОН ДАР АВВАЛИ ИСМҲО

Машқи 90. Хонед ва исмҳои хосро муайян намоед.

Чу Дониш, Ал-Бухорӣ, Ибн Сино,
Бузургонро макон астӣ Бухоро.

Асад ГУЛЗОДА

Машқи 91. Калимаҳоро хонед, ҳарфи аввали-нашонро ба ҳарфи калон баргардонида нависед ва фарқияташонро гүед.

Наврӯз, муборак, маърифат, дониш, хуршед, чамол,райхон, лола, савсан, садаф, ситора.

Намуна: Лола — лола

Дарси 38. ИЧРОИ МАШҚХОИ 92—93

Машқи 92. Матнро хонед ва бо сабаби бо ҳарфи калон навишта шудани калимаҳои «Саг», «Бузаки Чингилапо»-ро гүед.

... Рӯзе Саге аз пеши хонаи Бузаки Чингилапо мегузашт, ки овози Бузакро шунид. Бузак дари хонаашро тақ-тақ карда гуфт:

— Алӯлакам, Булӯлакам, Болошинакам, Таҳшинакам дарро кушоeton! Дар шоҳакам алаф, дар даҳонакам об, дар пистонакам шир овардам.

Бузичаҳо дарро кушоданд. Бузак ба хонааш даромад. Саг рӯзи дигар омада, худро нишон надода, поида истоду ҳамин, ки Бузак баромада рафт, омада, дари хонаро тақ-тақ зада гуфт:

— Алӯлакам, Булӯлакам, Болошинакам, Таҳшинакам дарро кушоeton! Дар шоҳакам алаф, дар даҳонакам об, дар пистонакам шир овардам.

Таҳшинак гӯш кард, ки овозаш овози очааш не.

— Ту очай мо нестӣ, — гуфт, — очай мо ҳоло рафту зуд намеояд. Рав, бехуда овора нашав!

Саг ноумед шуда рафт...

Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»

Машқи 93. Аз эҷодиёти шоирони дӯстдоштаатон порчаҳои шеърӣ интихоб кунед, ки он дар таркиб исмҳои хос дошта бошад.

Намуна:

Синтаб, Синтаб, диёри зебо Синтаб,
Як дехаи тоҷикони дунё Синтаб.

Дар рӯйи ҳарита гарчи з-ӯ нест нишон,
Дар синаи ҳар зодаи худ ҷо Синтаб.

Абдулло СУБҲОН

Дарси 39. ИҶРОИ МАШҚҲОИ 94—95

Машқи 94. Калимаҳоро хонед ва онҳоро ба исмҳои танҳо баргардонда нависед.

Ҳамватанон, ҳамсолон, алломаҳо, пешқадамон, далерон, ростқавлон, аълочиён, буздилон, ҳаргӯшҳо, ҳозирҷавобон.

Намуна: алломаҳо — аллома.

Машқи 95. Порчаи шеъриро хонед, исмҳои хосро муайян карда, ба онҳо саволи мувофиқ гузоред.

Себи сурхи Самарқанд,
Рашки наботу сарқанд.

Дидаи биноӣ ту,
Вориси Синоӣ ту.

Дарси 40. ИСМХОИ ТАНХО

Исме, ки чамъи предметҳоро ифода намекунад, исми **танҳо** ном дорад.

Машқи 96. Ҷумлаҳоро ба таври муқоиса хонед ва пасвандҳои чамъсозро номбар кунед.

Исмҳои танҳо ва чамъ	
Мева пухт.	Меваҳо пухтанд.
Мусича парид.	Мусичаҳо париданд.
Булбул месарояд.	Булбулон месароянд.
Гусфанд фарбех шуд.	Гусфандон фарбех шуданд.
Бузғола бозӣ мекунад.	Бузғолагон бозӣ мекунанд.
Сайёд моҳӣ дошт.	Сайёдҳо моҳӣ доштанд.

Машқи 97. Ҷадвалро ба дафтар кашида, ба катакчаҳои холӣ исмҳои танҳо нависед.

Номи ҳайвонот	Номи паррандаҳо	Номи гулҳо	Номи меваҳо
оҳу	булбул	пудина	анор

Дарси 41. ИСМХОИ ЧАМЪ

Исме, ки бисёрии предметҳоро ифода мекунанд, исми **чамъ** ном дорад. Мисол: чистонҳо, афсонаҳо, тезгӯякҳо, падарон...

Машқи 98. Аз матн исмҳои чамъро муайян карда, онҳоро дар шакли танҳо нависед.

ОБ

Об дар ҳаёти инсон, ҳайвон ва растаниҳо зарур аст. Одамон аз обҳои чашмаҳо, ҷӯйҳо, дарёҳо, наҳрҳо фоида мебаранд. Ба воситай об шаҳрҳои нав бино мегарданд, дашту саҳроҳо, боғу сабзавотҳо обёрий карда мешаванд. Бо қувваи об осиёҳо ба кор медароянд. Дар баҳрҳо, дарёҳо киштиҳо мегарданд. Об барои ҳаёт зарур мебошад.

Намуна: растаниҳо — растани.

Машқи 99. Исмҳои танҳоро ба исмҳои чамъ баргардонда нависед.

Лӯхтак, бозича, мошинча, шакар, қошуқ, коса, кафгир, абр, Ҳофиз.

Намуна: Ҳофиз — ҳофизон.

Дарси 42. ПАСВАНДХОИ ЧАМЪСОЗИ -ХО, -ГОН, -ОН

Пасвандҳои **-ҳо, -гон, -он** исмҳои чамъ месозанд.

Машқи 100. Исмҳои бо пасвандҳои чамъбандии **-ҳо, -гон, -он** навиштаро муайян карда, ба дафтар рӯбардор кунед:

Омӯзгорон, зими斯顿, баҳор, заргарон, челонгарон, нонвойҳо, ангурҳо, гургон, гӯсфандҳо, чӯпонҳо, сахро, дашт, биёбон.

Машқи 101. Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро гӯед.

Ҳаст болаш, намекунад, парвоз.
По надорад, vale равон дартоз.

Чист он лӯъбати писандида,
Атласи бешумор пӯшида.

Дарсҳои 43—45. ДИКТАНТИ САНЧИШӢ ВА КОР БО ХАТОҲОИ ИМЛОЙ

Дарси 46. ИЧРОИ МАШҚҲОИ 102—103

Машқи 102. Матнро хонед, сифат ва ба қадом саволҳо ҷавоб шудани онҳоро муайян кунед.

БАРФИ АВВАЛ

Дирүз абрұз осмонро пүшиданد. Шамоли саҳт вазид, баъд борон борид. Бегохай ҳаво бисёр хунук шуд. Шаби дароз барф борид, құйхо ях бастанд. Бачагон баъд аз дарс дар майдони мактаб барфбозій карданд. Онҳо аз барф одам сохтанд. Одами барфин хеле зебо баромад. Чашмхой одами барфинро аз ангишт сохтанд. Ба қойи биній картошка монданд. Мүи он аз шохи дарахт, дандонхо аз сангча буд. Бачагон ба дасти одами барфин бел ва өрөб доданд. Баъд аз бозій онҳо шоду хурсанд ба хона рафтанд.

Машқи 103. Ба расм сарлавҳа интихоб кунед. Баъд аз он матни аз 7—8 құмла иборат буда тартиб дихед. Дар вақти тартиб додани матн пасвандхой чамъанди **-ҳо, -ғон, -он** -ро истифода баред.

Дарси 47. ИСМХОИ ҲАММАЬНО

Баъзе аз калимаҳои ифодакунандай номи предметҳо исмҳои **ҳаммаъно** ва инчунин **муқобилмаъно** ба шумор мераванд.
Мисол: шамол – бод – насим (исмҳои ҳаммаъно), шодӣ – ғам (исмҳои муқобилмаъно).

Машқи 104. Аз калимаҳои додашуда исмҳои ҳаммаъноро муайян карда, ба дафтар кӯчонед.

Зоча – лӯхтак, тоза – соф – беғубор – зулол, гурба – пишак, хушбӯй – муаттар, каллапӯш – тӯппӣ – тоқӣ – кулоҳ, ғамгин – андӯҳгин, шикорҷӣ – сайёд.

Машқи 105. Ҷумлаҳоро хонед ва ба ҷойи нуқтаҳо исмҳои ҳаммаъни мувофиқро ёфта гузоред.

1. Зебӣ дар ҷояш шах шуда монда, ... аз дасташ ғалтида рафт. 2. Дар ин дам резаворфорӯш ба ҳаридор чӣ будани ... ро фахмонида додан гирифт. 3. ...и сабуке мевазид ва ба димоги кас як бӯйи хуши нозукеро меовард. 4. Ногоҳ ... и саҳт вазид.

Калимаҳо барои истифода: шамол, лӯхтак, Бод, зоча

Дарси 48. ИСМҲОИ МУҚОБИЛМАЪНО

Исмҳои **муқобилмаъно** аз исм ва ҳам аз дигар ҳиссаҳои нутқ ба вучуд меоянд.

Машқи 106. Аз силсилаи калимаҳо исмҳои муқобилмаъноро муайян карда, ба дафтар кӯчонед.

Хушбахтӣ — тирабахтӣ, кӯдак — бача — тифл, торикӣ — рӯшнӣ, чобукӣ — танбалӣ, чашм — дида — басар — наргис, тавонӣ — нотавонӣ, арча — бурс, доно — закӣ.

Машқи 107. Чорто ҷумла нависед, ки дар таркиб исмҳои ҳаммаъно дошта бошад.

Машқи 108. Фикр карда панҷто исмҳои муқобилмаъно нависед.

Дарси 49. ПЕШВАНДИ ИСМСОЗИ ҲАМ-

Машқи 109. Дар катакчаҳои холии ҷадвал пешванд ва калимаҳоро дар якҷоягӣ нависед.

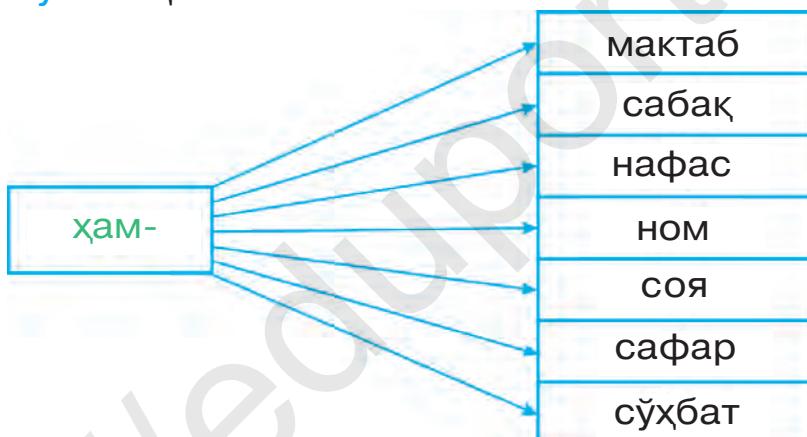
Пешванд	Решаи калима	Калимаҳои ба вуҷуд омада
ҳам-	забон	ҳамзабон
	нишин	
	сӯҳбат	
	шаҳр	
	хона	
	овоз	
	соя	
	сухан	
	фикр	

Машқи 110. Калимаҳои дар таркибашон пешванди ҳам- доштаро ба дафтар рӯбардор кунед.

1. Қодир ҳамсояи мост. 2. Мо ба фикри онҳо ҳамроҳ шудем. 3. Ҳамроҳи нағз мебарад ба роҳи минбаъда. 4. Ман ба Раҳим ҳамсинф мебошам. 5. Онҳо ҳамқадам ҳастанд.

Машқи 111. Калимаҳои гуногунмаъно тартиб дихед.

Намуна: ҳамхона.

Машқи 112. Даҳто калима нависед, ки он дар таркиб пешванди ҳам- дошта бошад.

Дарсҳои 50—51. ТАҚРОРИ ИСМ. САВОЛ ВА ТЕСТ

- Исл чист?
- Исл ба кадом саволҳо чавоб мешавад?
- Саволҳои кӣ? киҳо? нисбат ба чӣ гуна предметҳо корбаст мешавад?

4. -ҳо, -гон, -он, -от, -ёт чигунагии исмҳоро ифода мекунад?
5. Ҳарфи аввалини исмҳои хос бо чӣ гуна ҳарф навишта мешавад?
6. Чӣ гуна номҳо исмҳои хос ба шумор мераванд?

ТЕСТ

1. Ҳиссай нутқе, ки номи предметро ифода мекунад, чӣ ном дорад?

- а) исм б) сифат в) феъл

2. Нисбати чӣ гуна предметҳо саволҳои кӣ? киҳо? кор фармуда мешавад.

- а) предметҳои ҷондори ифодакунандай номи одамон
б) предметҳои ҷондори ифодакунандай номи ҳайвонот ва паррандаҳо
в) предметҳои бечон

3. Исмҳои хосро муайян кунед.

- а) Сурхондарё, Бухоро, Самарқанд
б) деха, кӯча, гузар
в) тирамоҳ, зимистон, баҳор, тобистон

4. Кадоме аз пасвандҳо исмҳои ҷамъ месозанд?

- а) -ҳо, -он, -гон
б) -зор, -истон
в) -чӣ, -гар

СИФАТ

Дарси 52. СИФАТ

Он ҳиссаи нутқе, ки аломати предметро ифода карда ба саволҳои **чи ҳел? чи гуна?** ҷавоб мешавад, **сифат** ном дорад.

Масалан: гули сурх, шамоли форам, дашти беканор.

Машқи 113. Ба ҷойи нуқтаҳо сифатҳои мувоғикро ёфта гузоред.

1. Диёри мо басе ... ва ... аст.
2. Оҳуча бо дандонҳои ... себаргаҳоро қитир-қитир меҳӯрд.
3. Дар ҳавлии мо гулҳои ... шукуфтанд.
4. Хирси ... дар шимоли дур зиндагӣ мекунад.
5. Вай ҳайвони ... ва ... мебошад.

Калимаҳо барои истифода: зебо, дилпизсанд, тези нозук, хушбӯйи рангоранг, сафед, калон, бокувват.

Машқи 114. Дар катакчаҳои холии ҷадвал сифатҳоро нависед.

Сифатҳои ифодакунандай таъм	Сифатҳои ифодакунандай ранг	Сифатҳои ифодакунандай ҳаҷм

Машқи 115. Җадвалро аз назар гузаронед ва ба ҳар як саволҳои сифат сетогӣ мисол нависед.

1. Сифат чист?
2. Сифат ба кадом саволҳо ҷавоб мешавад?
3. Сифат чи гуна алломатҳои предметро мефаҳмонад?

ТЕСТ

1. Кадоме аз ҳиссаҳои нутқ алломати предметро ифода мекунад?
 - а) исм
 - б) сифат
 - в) феъл
2. Дар кадом банд сифат навишта шудааст?
 - а) чукур, васеъ, рангин
 - б) бурс, арча, баландӣ
 - в) овард, баромад, харид

3. Чи гуна? чи хел? саволҳои кадом ҳиссаи нутқ аст?

- а) шумора
- б) феъл
- в) сифат

Машқи 116. Бо сифатҳои поёни ва дигар калимаҳо ҷумлаҳо тартиб дихед.

Дилкушо, сахт, паст, турш, хушрӯй, дилрабо, дурахшон.

Намуна: Офтоби дурахшон ба олам нур мепошад.

Дарси 53. ИЧРОИ МАШҚҲОИ 117—120

Машқи 117. Фикр карда даҳто сифат нависед ва ба кадом савол ҷавоб шуданашонро гӯед.

Машқи 118. Чистонро хонед, ҷавобашро гӯед. Сифатҳоро ёфта, номбар кунед.

Чист он, чист он, шохи дараhton ватанаш,
Монанди қадуи хому ширин суханаш,
Он куртасафед, ҳар ду остинча сиёҳ,
Олуда ба хун ҳар ду пою даҳонаш.

Машқи 119. Пандҳоро хонед ва мазмунашро фаҳмонед.

1. Биҳишт зери қадами модарон аст.
2. Ҳақро бигӯ, агарчи талҳ бошад.

3. Фазилати инсон зери забонаш нухуфта аст.
4. Зи гаҳвора то гӯр дониш бичӯ.
5. Фарзанди нағз — боғи падар.
Фарзанди бад — доғи падар.
6. Илму ҳунар — ҳусни дигар.
7. Падар — ризо, худо — ризо.

Машқи 120. Зарбулмасалҳоро хонед ва аз рӯйи мазмуни он фикратонро ба дафттар нависед. Баъд аз он ба зери сифатҳо ҳат кашед.

Як китоби хуб — беҳтар аз як хазинаи бузург.

Аз бад — қасофат, аз нек — шарофат.

Дарси 54. АЛОҚАИ СИФАТ БО ИСМ

Ҳарфи **и** воситаи алоқаи байни исму сифат мебошад.

Машқи 121. Пеш аз сифатҳои поёни исмҳои мувофиқро интихоб карда, бо истифодаи ҳарфи **и** ибора тартиб дихед.

Равшан, баланд, форам, зебо, васеъ, калон, нав, гарм.

Намуна: хонаи васеъ.

Машқи 122. Баъди аз назар гузаронидани чадвал ба исмҳо савол гузошта, сифат ва воситай алоқаи онҳоро муайян кунед.

Мисол	Таркиби мисолҳо		
	исм	воситай алоқа	сифат
харбузаи ширина	харбуза	и	ширина
офтоби шӯълапош	офтоб	и	шӯълапош
замини ҳосилхез	замин	и	ҳосилхез
кӯҳи баланд	кӯҳ	и	баланд
бачаи чобук	бача	и	чобук
қанди коғазин	қанд	и	коғазин
яҳмоси хунук	яҳмос	и	хунук

Намуна: харбузаи (чӣ ҳел?) ширина.

- Кадом ҳарф воситай алоқаи байни исму сифат мебошад?
- Исму сифат ба воситай кадом ҳарф ба ҳамдигар пайваст мешаванд?
- Сифат одатан ба кадом ҳиссаи нутқ алоқаманд мегардад?

Машқи 123. Ҷои сифату исмҳоро иваз карда ибора созед ва ба зери воситай алоқаи онҳо хат кашед.

Ширина, себ, кабуд, ранг, хушбӯй, гул, хушбаҳт, одам, хунук, ҳаво, сабук, бор, соғ, об.

Намуна: одами хушбаҳт.

Дарси 55. ИЧРОИ МАШҚХОИ 124—125

Машқи 124. Ба ҷойи нуқтаҳо сифатҳои мувоғиқ интихоб карда нависед. Сонӣ ба воситаи исм ба сифатҳо савол гузоред.

Гули ..., осмони ..., абри ..., ҳавои ..., барфи ..., кори ..., қӯдаки ...

Калимаҳо барои истифода: хушбӯ, беғубор, найсон, хунук, калон-калон, фоиданок, ширинзабон

Намуна: қӯдаки ширинзабон.

Машқи 125. Матнро хонед, зери сифатҳо хат қашед ва ба воситаи исмҳо ба онҳо савол гузоред.

ОБИ РАВОН

Дехқонону боғдорон ба оби равон муҳаббат ва эътиқоди бузург доранд. Файзу тароват ва хайру баракат ҳама аз об аст, мегӯянд. Омадани об дар ягон ҷӯйбори нав на фақат одаму заминро, балки гӯё осмон, қӯҳҳо, абрҳо, дарёҳо ... — хулоса тамоми табиатро шоду сарафroz меқунад, ба рақс меорад.

Намуна: оби равон — оби (чӣ ҳел?) равон.

Дарси 56. СИФАТҲОИ МУҶОИСА

Сифатҳои муҷобилмаъно барои муҷоиса ва муҷобилгузории ҳусусияти предметҳо истифода карда мешавад.

Машки 126. Сифатҳои муқобилмаъноро хонед, ду-сетоашро интихоб карда, чумла тартиб дихед.

Сифатҳои муқобилмаъно	
сафед	сиёҳ
баланд	паст
дур	наздик
васеъ	танг
равшан	торик
талх	ширин
хом	пухтагӣ
пир	чавон

Машки 127. Бозии хушзехӣ. Хонед ва ба саволҳо ҷавоб нависед.

Мисол	Савол	Ҷавоби саволҳо
Пиёз тунд аст?	Помидор-чӣ?	...
Намак шӯр аст?	Шакар-чӣ?	...
Фил ҳайвони калон аст.	Муш-чӣ?	...
Ангишт сиёҳ аст?	Барф-чӣ?	Барф сафед аст.
Дарё калон аст?	Ҷӯй-чӣ?	...
Асал ширин аст.	Қаламфур-чӣ?	...
Шер ҳайвони ваҳшӣ аст.	Саг-чӣ?	...

Машқи 128. Шеърро бо овозбарорӣ якҷоя хонед. Аввал сифат, баъд аз он сифатҳои муқобилмаъноро ёфта ба дафтар рӯбардор кунед.

СУХАН

Сухан аз дил бурун ояд,
Макӯш ҳаргиз фузун ояд.
Сухан талху гаҳе ширин,
Сухан заҳр асту ангубин.
Сухан кӯтаҳ агар бошад,
Сухан шаҳду шакар бошад.

Сухан меҳру вафо гардад,
Сухан нури сафо гардад.
Сухан турфа навозиш аст.
Сухан неш асту коҳиш аст.
Сухан имону вичдонам,
Сухан лафзи ниёгонам.

Шарифи МУҲАММАДЁР

КОР БО ЛУГАТ

Супориш. Калимаҳои шарҳдодашударо аз рӯйи тартиби ҳарфҳои алифбои забони модарӣ ба «Дафтарчай лугат» кӯчонед.

Бурун — берун

Фузун — афзун, беҳтар

Нури сафо — нури тоза, нури беғубор

Турфа — гуногун, рангоранг

Коҳиш — сарзаниш, таъна

Ангубин — шаҳд, ширин

Лафзи ниёгон — каломи бобою модаркалон

Машқи 129. Чистонро хонед ва ҷаво-башро ёбед.

Ҳавзи қулқулум,
Почадарози калтадум.

1. Чӣ гуна сифатҳо муқоиса ва муқобилгузории аломати предметро ифода мекунанд?
2. Сифатҳое, ки бо мақсади ошкор кардани муқоиса ва муқобилгузории ҳусусияти предметҳо кор фармуда мешаванд, чӣ ном доранд?

Машқи 130. Фикр карда даҳто сифатҳои муқобилмаъно нависед.

Намуна: талҳ — ширин.

Дарсҳои 57—58. ИҶРОИ МАШҚХОИ 131—134

Машқи 131. Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он саволу ҷавоб ташкил кунед. Воситаи алоқаи исму сифатҳои ишоракардашударо номбар намоед.

БОРОН

Аз тарафи шимол **абрҳои сафеди хокистарранг** мисли **ӯрдуи азими равоне** намудор шуда, баъди як нафас қуллаи кӯҳҳоро печенда гирифтанд. Абрпораҳои бузург дар уқёнуси осмон бо суръати тез ба ҷануб шино мекарданд. **Сояҳои бунафшарангги сиёҳтоб** паси ҳамдигар рӯйи кӯҳу кӯталу дараҳоро шитобкорона лесида мегузаштанд. Дар канори абрпо-

раҳо **шұълаи нукрагини дурахшанда** бозй мекард. Ногаҳон аз паси кадом як құхи дур раъди шадиде баланд шуда, дар құхистон ғулғула андохт. Барқ домани ғарбии осмонро як лаҳза шұълавар кард. **Шамоли сахте** бархост ва аз паси он шуввас зада борон рехт.

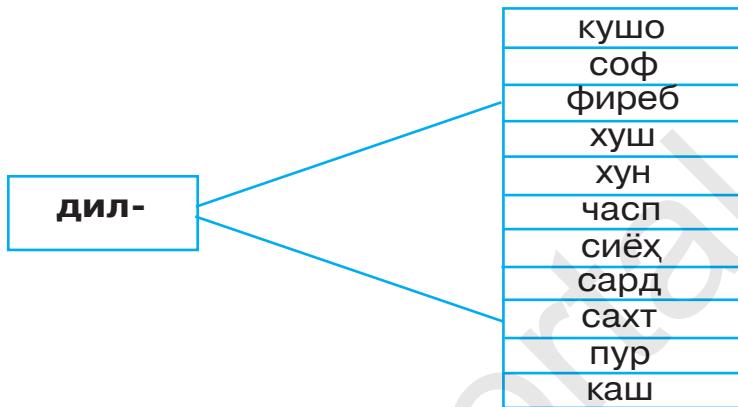

Машки 132. Расмро аз назар гузаронед ва ба саволҳои дар зераш навишташуда ҷавоб ғүед.

1. Бачаҳо бо кій дар гирди арчаи солинавй мерақсанд?
2. Ба чи муносибат арча оро дода мешавад?
3. Шумо дар гирди арча ба Бобои Барғай қадом шеъри аз ёд кардаатонро меконед?
4. Шумоён бо аҳли оилаатон барои пешвозиги Соли нав чи гуна тайёрӣ мебинед?

Машқи 133. Калимаи **дил** ва дигар калимаҳоро якҷоя нависед. Калимаҳои ҳосилшударо овоз бароварда хонед. Гӯед, ки калимаҳои навиштаатон кадом ҳиссаи нутқанд?

Намуна: дилкушо.

Машқи 134. Сифатҳои поёниро ба дафтар кӯчонед ва саволҳояшонро нависед.

Дилнишин, шифобахш, доно, нодон.

Дарси 59. ПЕШВАНДХОИ СИФАТСОЗ

бе-, бо-, ба-, но-, бар-, то- пешвандҳои сифатсоз мебошанд. Онҳо пеш аз сифатҳо омада якҷоя навишта мешаванд. **Мисол:** беҳаракат, боғайрат, баодоб, нодон.

Машқи 135. Сифат ва пешвандҳои сифатсозро муайян карда, ба дафтар нависед.

1. Хонандагони синфи мо бачаҳои боидрок ва боғайрат мебошанд.
2. Назокат духтараки боистеъдод аст.
3. Дар ошхона ҳӯроки бомаза

мепазанд. 4. Бинои мактаби мо бошукӯҳ аст. 5. Одами беилм ва бесавод пеш рафта на-метавонад. 6. Олимни беамал — занбӯри беасал. 7. Дар осмон ситораҳои бешумор чилва мекарданд. 8. Мехмони нохонда иззат надорад.

Машқи 136. Фикр карда ба ҷойи нуқта пешвандҳои сифатсози мувофиқро ёфта гузоред.

1. Ҷавон фазои ... поёни осмонро аз ҷашм мегузаронид. 2. Дар атрофаш аз сангҳои ... тарошида деворҳо сохта буданд. 3. Ман ба бародарам мактуби ... тафсил навиштам. 4. Рӯйи дашти ... поёнро барфҳо пӯшонда буданд. 5. Ман симои ӯро ба ҳайкали бовиқор монанд менамудам. 6. Хирс ҳӯроки ... мазза ва хусусан равғаниро дӯст медорад.

Пешвандҳо барои истифода: бе-, бо-, ба, но-

Машқи 137. Матнро хонед, фикратонро аз рӯйи мазмуни он баён кунед. Аввал сифат, баъд аз он пешванди сифатсозро муайян кунед.

Дар боғ себҳои гуногун пухта расидаанд. Себи тобистона, себи тирамоҳӣ, себи зимиистона. Ин себҳо хеле хушмаззаву хушбӯй буданд, аммо доимо бо якдигар баҳс мекарданд ва якдигарро озурдаю ғамгин мекарданд.

Себаки тобистона мегуфт:

– Ман аз ҳама шириң, бомазза ва мулоим ҳастам. Аз ҳама тезтар мепазам!

Себаки тирамоҳӣ мегуфт:

– Ман қандину сероб ҳастам! Аз ман мураббои бомазза тайёр мекунанд.

Себаки зарди зимистона мегуфт: – Мародар иди «Соли Нав» ва «Наврӯз» ба бачаҳо ҳадя мекунанд. Ҳарчанд турш бошам ҳам, бачаҳо маро бисёртар дӯст медоранд. (**«Аз себак» – и К. Хумориқова**).

КОР БО ЛУГАТ

Супориш. Калимаҳои шарҳ додашударо аз рӯйи тартиби ҳарфҳои алифбои забони модарӣ ба **«Дафтарчаи луғат»** кӯчонед.

амон — осуда

нишот — хурсандӣ, шодӣ

физоям — афзудан, зиёд кардан

1. **бе-, бо-, ба-, но-, бар-, то-** пешвандҳои кадом ҳиссаи нутқ ба шумор мераванд?
2. Пешвандҳои сифатсози **бе-, бо-, ба-, но-, бар-, то-** бо сифатҳо чӣ гуна навишта мешаванд?
3. Дар шеър кадоме аз пешвандҳои сифатсоз истифода шудааст?

Машқи 138. Ба ҷои нуқта сифатҳои муровфиқро ёфта гузоред.

1. Шӯълаи ... офтоб ба ин қуллаи сарсафед метофт. 2. Борони ... ба сел гашт.

3. Чашмони ... ў аз бедорхобӣ ... шуда будаанд.
4. Рӯйи дашти ...ро барфҳо пӯшонда буданд.

Калимаҳо барои истифода: сурхчатоби, сарсафед, якка-яккаи калон-калон, сиёҳи, супсурх, бепоён.

Дарси 60. ИЧРОИ МАШҚХОИ 139—141

Бо корбости пешвандҳои **бе-, бо-, ба-, бар-, то-** аз исм сифат сохта мешавад.

Мисол: одами беайб, ҷавони бофарҳанг, соли бафайз, шахси баркамол, давраи тоалифбо.

Машқи 139. Ба ҷойи нуқта пешвандҳои сифатсози мувофиқ гузошта, аз исм сифат созед.

қасри ... шукӯҳ, дашти ... об, бачаи ... ирода, марди ... қувват, кори ... фоида, пири ... тадбир, писари ... акл.

Пешвандҳо барои истифода: бо-, бе-, ба-.

Намуна: пири ботадбир.

Машқи 140. Шеърро хонед, сифат ва саволҳояшонро муайян кунед.

ХОЛАИ ДИЛСӮЗ

Дарзии хушдӯз,
Холаи дилсӯз,
Куртакҳои ту
Лолаи Наврӯз.
Холаи ғамхор,

Кори ту бисёр.
Дӯхтӣ бар ман
Куртаи гулдор,
Тугмаҳои он
Чун садаф зебо,

Медиҳад аз дур
Дар барам чило.
Бар ман бизебад,

Куртаи гулдор,
Бар ту мегӯям:
— Раҳмати бисёр!

Нӯъмон РОЗИҚ

Намуна: дарзи чӣ хел? — хушдӯз.

1. Ба ҷойи пешаванди бе- боз қадом пешвандҳо навишта мешавад?
2. Қадоме аз пешвандҳои исм ба ҷойи яқдигар кор фармуда мешаванд?

Машки 141. Бо ёрии пешвандҳои **бе-**, **бо-**, **ба-** аз исм сифат созед.

Дарси 61. ПЕШВАНДИ НО-

Бо корбости пешванди **но-** аз исм сифат ва аз феъл сифат сохта мешавад.

Мисол: хабари ноҳуш, модари ноком (аз исм сифат), марди ношинос, ҳамири норасида (аз феъл сифат).

Машки 142. Ба ҷойи нуқта пешванди сифатсози мувоғиқ гузошта, аз феъл сифат созед.

Абри ... гузар, гули ... ёб, роҳи ... ҳамвор, хабари ... хуш, хонаи ... рӯфта.

Пешвандҳо барои истифода: дар-, но-.

Машки 143. Пешванди «**но-**»-ро кор фармуда аз исм сифат ва аз феъл сифат созед.

Машқи 144. Матнро хонед, сифат ва саволхояшро чун намунаи мисоли поёни нависед.

Ҳаво форам. Сахрои васеъ, боғҳои дилкушо ва қирҳои зебо ороста гардидаанд. Рӯйи онҳо бо алафҳои кабуд, гулҳои сурх, киштҳои гуногун ва ба паҳтаҳои сафед пӯшида шудааст. Шабпаракҳои сурх, сиёҳ, зард ва сафед парида мегарданд. Паррандаҳо ба деворҳои пасту баланд, бом ва ба рӯйи гулҳои рангоранг менишинанд, бо овозҳои шӯҳ месароянд.

Намуна: ҳавои чӣ ҳел? — форам, ...

1. но- пешванди кадом ҳиссаи нутқ аст?
2. Бо корбости пешванди но- аз феъл кадом ҳиссаи нутқ сохта мешавад?

Машқи 145. Даҳто феъл нависед, ки дар таркиби онҳо пешванди **но-** омада бошад.

Дарси 62. ПАСВАНДҲОИ СИФАТСОЗ

-ак (-як), -акак (-якак) -ча, -тоб, -тар, -тарин **пасвандҳои сифатсоз** мебошанд.

Машқи 146. Ҷумлаҳоро хонед, сифатҳои бо ранги сиёҳ навиштаро ба дафтар кӯчонед. Пасвандҳои сифатсозро бо гузоштани аломати шартӣ муайян кунед.

1. Рӯйи ў аз тарс ва шарм **сафеди сурхчатоб** шуда буд. 2. Шаби дароз **абрҳои хокистарранг** ба замин **заррачаҳои нуқратоб**

пошиданд. 3. Онҳо гоҳ **нофармонранг**, гоҳ сабзча метобиданд. 4. **Калонтарин** ҳайвон фил аст.

Машқи 147. Матни поёниро хонед ва аз рӯйи мазмуни он фикратонро баён кунед.

Савор марди меҳрубоне буд, ки чун зории мор шуниду изтироб ва бечорагии ўро бидид, бо худ андеша кард. Мор душмани одамон аст, аммо ҳоло дармондаву ҳайрон мебошад. Беҳтар он аст, ки ба вай шафқат кунам. Пас тӯрбаашро ба найза миёни оташ андохт.

Мор фурсатро ғанимат дониста ба тӯрба даромад. Савор пас тӯрбаро кушода Морро баровард ва гуфт:

— Ҳар ҷо ҳоҳӣ бирав, баъд аз ин мардумозорӣ макун, ки озорандай мардум дар дунё бадном аст.

Мор гуфт:

— Эй ҷавон, аз ин сухан даргузар, ки ман то туро ва шутури туро захме назанам, намеравам.

Савор гуфт:

— Оё ман ба ту накӯй накардам ва аз миёни оташ берун наовардам, магар сазои ман чунин аст? *(Аз «Тазкираи адабиёти бачагон»)*

Машқи 148. Чистонро хонед, ҷавобашро ёбед. Сифат ва пасванди сифатсози онро номбар кунед.

Гирд аст кӯзача,

Гирдомагирд аст кӯзача.

Донаҳазор аст кӯзача,

Кунгурадор аст кӯзача.

1. -ак (-як), -акак (-якак) -ча, -тоб, -тар, -тарин пасвандҳои кадом ҳиссаи нутқ мебошанд?
2. Чиҳо пасвандҳои сифатсоз ба шумор мера-ванд?

Машқи 149. Понздаҳто сифат нависед, ки дар таркиб пасвандҳои **-ак (-як)**, **-акак (-якак)** -ча, -тоб, -тар, -тарин дошта бошад.

Дарси 63. ПАСВАНДҲОИ **-АК (-ЯК)**, **-АКАК (-ЯКАК)**

Пасвандҳои **-ак (-як)**, **-акак (-якак)** камиву хурдӣ ва навозишро ифода ме-кунанд. **Мисол:** паррандаи хушрӯяк, нони гармакак, матои сурхчатоб, марди сиёҳтоб.

Машқи 150. Сифат ва пасвандҳои сифатсозро муайян карда, ба дафтар нависед.

1. Мо дар хона соати деворӣ дорем.
2. Кишти баҳорӣ сар шуд.
3. Дар мамлакати мо рӯзи корӣ шаш-ҳафт соат мебошад.
4. Анор ва биҳӣ меваҳои тирамоҳӣ мебошанд.
5. Модари ман мураббои олугӣ пухт.
6. Ҷӯра нони равғанин харид.
7. Дар болои ҷӯй кати таҳтагӣ монда буданд.
8. Ин бинои сангин аст.
9. Гургу Шағол ҳам фахмиданд, ки Бузак ҳафто бузғолачаи хушрӯяку фарбеҳақак дорад.
10. Мушак танҳо рафтан наҳоста, Бибиғамбӯсакро ҳамроҳ бурдааст.

Пасвандҳо	Мисол
-ак	
-як	
-акак	
-якак	

1. Пасвандҳои -ак (-як), -акак (-якак) чиро ифода мекунанд?
2. Пасвандҳои -ак, -акак боз чӣ гуна шакли навишт доранд?

Машқи 151. Дар катакчаҳои холии ҷадвал бо корбости пасвандҳои навишташуда сифатҳо на-висед.

Дарси 64. ПАСВАНДҲОИ СИФАТСОЗИ -ЧА, -ТОБ

Пасвандҳои **-ча, -тоб** мисли пасвандҳои **-ак (-як), -акак (-якак)** камиву хурдӣ ва навозишро ифода мекунанд. **Мисол:** матои сурхчатоб, марди сиёҳтоб ...

Машқи 152. Шеърро хонед, сатрҳои дар таркиб сифатдоштаро ба дафтар рӯбардор кунед. Савол ва пасвандҳои сифатсозро номбар кунед.

ХОНАИ ДОИМ БАҲОР

Чор ҳоҳари зебоям,
Чор ҳоҳари доноям.

Ҳамноми гулҳо ҳастанд,
Шодии гулҳо ҳастанд.
Номи якеашон Райҳон,
Бунафша дуюмашон.
Хоҳари сеюм Лола.
Пас, Наргиси сесола.
Хонаи мо гулзор аст,
Тамоми сол баҳор аст.

А. Раҳмонов

Машқи 153. Хонед ва аз рӯйи мазмунӣ он хуло-саатонро гӯед. Сифат ва пасвандҳои сифатсозро номбар кунед.

ПАНДИ НИЁГОН

1. Ҳар кӣ илм бештар дорад, ўро бузургтар доред.
2. Сухани ношоистаро гӯш мадоред.

Машқи 154. Бо илова кардани пасвандҳои -ча, -тоб даҳто сифат нависед.

Дарси 65. ПАСВАНДҲОИ -ТАР, -ТАРИН

Пасвандҳои **-тар, -тарин** аломатҳоро ба таври қиёсу афзалият нишон медиҳад.

Мисол: писандида — писандидатар, шариф — шарифтарин.

Машки 155. **Бозии хушзехңи.** Ба сифатҳои бо ранги сиёҳ навишта шуда пасванди **-тар**-ро илова карда ба ҷойи нуқтаҳо нависед.

Чумлаҳо	
Ин бино баланд аст.	Он бино аз ин ҳам ... аст.
Сабоҳат духтарчай хурд аст.	Фотима аз вай ... аст.
Оҳан саҳт аст.	Пӯлод аз ин ҳам ...
Ин шаҳр обод аст.	Он шаҳр аз ин ҳам ...
Ин девор паст аст.	Он девор аз вай ҳам ...
Гург ҳайвони зӯр аст.	Шер аз гург ҳам ...

Машки 156. Мисли намунаи мисолҳо ба сифатҳои поёнӣ пасванди **-тар**, **-тарин** -ро илова карда нависед.

Калон, хурд, талҳ, хушбӯй, борик, васеъ.

Намуна: калон — калонтар — калонтарин.

Машки 157. Расми шутурмурғро аз назар гузаронида маълумоти ба он вобастаро хонед. Сифат ва пасвандҳои сифатсозро муайян карда, ба дафтар нависед.

Шутурмурғ калонтарин ва пурзӯртари ни паррандагон аст. Қадаш то дуним метр ва вазнаш то 135 килограмм аст. Шутурмурғ парида наметавонад, чунки қанотҳояш кӯтоҳанд. Вале вай чунон тез медавад, ки дар як соат 60 километр роҳро тай мекунад. Ҳурокаш меваҳо, донаҳо, инчунин гамбуск ва калтакалосҳо буда, дар биёбонҳои тафсони Африқо зиндагӣ меку-

над. Тухми шутурмурғ қарыб то як килограмм мешавад. Он паррандаи ҷангара аст. Бо ҳар ҷонвари дучоромадааш баҳуда беҳуда мечангад. Ҳар ҳайвонеро, ки ба он дучор меояд, бо зарбаи пойҳои пурӯзвват ва минқори тези худ аз пой мегалтонад.

Аз маҷаллаи «Чашма»

1. Пасвандҳои -тар, -тарин аломатҳои предметро ба чӣ дараҷа нишон медиҳад?
2. Кадоме аз пасвандҳои сифатсоз аломатҳоро ба таври қиёсу афзалият нишон медиҳад?

Дарсҳои 66–67. ТАКРОРИ ЧОРЯКИ ДУЮМ

ТЕСТ

1. Исле, ки ҷамъи предметро ифода намекунад, чӣ ном дорад?

- а) ҷамъ
- б) танҳо
- в) ҳеч ягон хел ном надорад

2. Исле, ки бисёр будани предметро ифода мекунад, чӣ ном дорад?

- а) ҷамъ
- б) шумора
- в) танҳо

3. Дар қадом банд исмҳо дар шакли ҷамъ навишта шудаанд?

- а) нуқра, найза
- б) нуқраҳо, найзаҳо
- в) ҷашм, ҷашмон

4. -ҳо, -ча, -он пасвандҳои чамъсози кадом ҳиссаи нутқ ба шумор мераванд?

- а) исм б) сифат в) феъл

5. Пасвандҳои чамъсози исм дар кадом банд навишта шудааст?

- а) бо, ба, бе, то
б) -ҳо, -гон, -он
в) бе-, бо-, ба-

Дарси 68. ИЧРОИ МАШҚХОИ 158–160

Машқи 158. Аз рӯии расм ном, маза, таъм, ранг ва шаклашонро нависед.

Сабзавот ва меваҳо	Номи сабзавот ва меваҳо	Маза, таъм, ранг, шакли сабзавот ва меваҳо
		
		
		

Машқи 159. Сифатҳоро бо гузоштани аломатҳои шартии реша ва пасвандҳо муайян кунед.

Зардча, заковатманд, хирадманд, хушмуомила, рангоранг.

Машқи 160. Хонед ва аз рўйи мазмуни он фикратонро баён кунед.

Барои шахсони фишори хунашон паст асал фоида дорад. Асалро бо чои сиёҳ пеш аз наҳорӣ истеъмол кардан лозим аст.

Дарсҳои 69—70. ТАҚРОРИ СИФАТ

ТЕСТ

1. Кадом ҳиссаи нутқ аломати предметро ифода мекунад?

- а) исм
- б) сифат
- в) шумора

2. Сифат чист?

а) он ҳиссаи нутқе, ки номи предметро ифода мекунад

б) он ҳиссаи нутқе, ки аломати предметро ифода мекунад

в) он ҳиссаи нутқе, ки ҳаракати предметро ифода мекунад

3. Сифат ба кадом саволҳо ҷавоб мешавад?

- а) кӣ? чӣ? киҳо? чиҳо?
- б) чӣ хел? чӣ гуна?
- в) чӣ кор мекунад? чӣ шуд?

4. Дар кадом банд сифатҳо навишта шудааст?

- а) калима, ибора, ҷумла
- б) нутқ, матн, сарлавҳа
- в) рангин, ширин, бомаза

5. Сифатҳои муқобилмаъноро муайян кунед.

- а) дур-наздик, сафед-сиёҳ, талх-ширин
- б) калон-калон, майда-майда
- в) суп-сурх, заб-зард, сап-сафед

**6. бе-, бо-, ба-, но-, бар-, то- пешвандҳои
кадом ҳиссаи нутқанд?**

- а) сифат
- б) феъл
- в) чонишин

**7. Ҷойи пешвандҳои бе-, бо-, ба-, но-, бар-,
то- дар соҳтани сифатҳо чӣ гуна аст?**

- а) пеш аз сифат омада якҷоя навишта мешавад
- б) пас аз сифат омада ҷудо навишта мешавад
- в) пас аз сифат омада якҷоя навишта мешавад

**8. Дар кадом қатор пасвандҳои сифатсоз
navишта шудааст?**

- а) -ҳо, -он, -гон
- б) -ёт, -от, -чот
- в) -ак, -ча, -тоб, -тар

**9. Пасвандҳои сифатсози аломатҳои қиёсу афзалият
нишондиҳандаро муайян кунед.**

- а) -ча, -тоб
- б) -тар, -тарин
- в) -ак, -акак

**10. Ҷойи пасвандҳои -ак (-як), -акак (-якак)
-ча, -тоб, -тар, -тарин дар соҳтани сифатҳо чӣ
гуна аст?**

а) пеш аз сифат омада чудо навишта мешавад

б) пас аз сифат омада якчоя навишта мешавад;

в) пеш аз сифат омада якчоя навишта мешавад.

11. Пешвандҳои сифатсоз дар қадом қатор навишта шудааст?

а) бе-, бо-, ба-, но-, бар-, то-

б) ҳам-, ме-, на-

в) би-, бу-, фур-

ШУМОРА

Дарсҳои 71–72. ШУМОРА

Он ҳиссаи нутқе, ки миқдор ва адади предметро ифода карда ба саволҳои **чи қадар? чандто? чандум?** ҷавоб мешавад, **шумора** номида мешавад.

Машки 161. Аз ҷумлаҳои поёни шумора ва саволҳояшонро муайян кунед.

Як сол чор фасл дорад. Як сол дувоздаҳ моҳ ҳаст. Як моҳ сӣ ё сию як рӯз дорад. Моҳи феврал бисту ҳашт ё бисту нӯҳ рӯз мешавад. Як сол панҷоҳу ду ҳафта дорад. Дар як ҳафта ҳафт рӯз ҳаст. Як шабонарӯз бисту чор соат аст. Як соат аз шаст дақиқа иборат мебошад.

Машки 162. Даҳ-дувоздаҳто шумора нависед, ки ба саволҳои **чандум** ҷавоб шавад.

Машқи 163. Тезгүякхоро тақрор кунед, онхоро ба дафтаратон рӯбардор кунед. Ба зери шумораҳои он хат кашед.

Панҷу ду панҷ понздаҳ чилучору шонздаҳ.

* * *

Шаб се шамъ андар сарой рӯшнӣ кунад.

Дарси 73. ИЧРОИ МАШҚХОИ 164—165

Машқи 164. Матнро хонед ва ба дафтаратон рӯбардор карда, ба зери шумораҳои он хат кашед. Ба саволҳои поёни ҷавоб гӯед.

КИТ

Кит ҳайвони обии қалон аст. Вай дар баҳр ва уқёнусҳо зиндагӣ мекунад. Дарозии кит бисту панҷ метр ва аз он ҳам зиёдтар мешавад. Вазни кит як саду бист ҳазор килограмм ва зиёда аз он мебошад. Ба даҳони кит як қаиқи чилкаса ҷой шуда метавонад. Китро барои равғанаш сайд мекунанд. Ҳар як кит аз бисту ду ҳазор то сӣ ҳазор килограмм равған медиҳад.

1. Кит чӣ гуна ҳайвон аст?
2. Кит дар кучо зиндагӣ мекунад?
3. Дарозии кит то ҷанд метр мешавад?
4. Вазни кит чӣ қадар аст?
5. Китро бо чӣ мақсад дастгир мекунанд?
6. Ҳар як кит чӣ қадар равған медиҳад?

Машқи 165. Панҷто ҷумла тартиб диҳед, ки дар таркиб шумора дошта бошад.

Дарси 74. НАҚЛИ ХАТТИ АЗ РҮЙИ РАСМ

Супориши 1. Расмро аз назар гузаронед ва ба он сарлавҳа интихоб кунед.

Супориши 2. Матни аз 45—50 калима таркибёфта нависед.

Супориши 3. Ба зери шумораҳо хат кашида саволҳои мувофиқ гузоред.

Дарси 75. ПАСВАНДҲОИ ШУМОРА

 -ум, -юм пасвандҳои шумора ба шумор мераванд. Онҳо пас аз шумора омада тартиби пешу қафо чойгир будани ададҳоро ифода мекунанд. **Мисол:** се — сеум, чаҳор — чаҳорум.

Машқи 166. Баъд аз шумораҳои дар поён додашуда пасвандҳои **-ум**, **-юм** илова карда нависед.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10.

Машқи 167. Матнро хонед, шумора ва пасвандҳои онро муайян карда, ба дафтар нависед.

РЎЗҲОИ ҲАФТА

Алӣ сесола асту рўзҳои ҳафтаро намедонад. Зеро ў ба мактаб намеравад. Як рўз Алӣ аз падараш пурсид: «Рўзҳои ҳафта чанд рўз аст?» Падараш гуфт: «Писари хубам, ман ба ту шумораи рўзҳои ҳафтаро намегўям. Фақат «номи рўзҳоро мегўям». Ва давом дод: «Рўзи аввал якшанбе ном дорад, рўзи дуюм — душанбе, рўзи сеюм — сешанбе, рўзи чорум — чоршанбе, рўзи панҷум — панҷшанбе, шашум — чумъа ва рўзи охирин шанбе ном дорад».

Алӣ рафт ва рўзҳои ҳафтаро бо ангуштонаш ҳисоб кард. Вале рўзҳои чумъаву шанберо ба ҳисоб нағирифт. Рўзҳо аз рўйи адад панҷ рўзро ташкил доданд. Баъд рафта ба модараш гуфт: «Ман рўзҳои ҳафтаро шумурдам, панҷ рўз шуд».

Аз китоби «Каҳқашони орзу», эчоди Фотима

Машқи 168. Ба ҷойи нуқта пасвандҳои мувофиқи шумораро гузошта, ба дафтар рӯбардор кунед.

Ҳафтоду як ..., ҳаштоду панҷ ..., як саду як ..., яксаду чилу ду..., дусаду панҷоҳу се ..., дусаду ҳаштоду ҳашт ...

Машқи 169. Ададҳои аз панҷоҳ то ҳафтодро бо илова кардани пасвандҳои **-ум**, **-юм** нависед.

Намуна: панҷоҳум, панҷоҳу нӯҳум, шасту сеюм.

Дарси 76. ИЧРОИ МАШҚХОИ 170—172

Машқи 170. Матнро хонед, шумораҳоро ёфта, ба дафтар қӯчонед. Баъд аз он ба онҳо саволҳои мувофиқ гузоред.

ҲИСОБ

Алий аз ҳисоб мудом баҳои бад мегирифт, аммо ҳисоб карданро дӯст медошт. Дар хона, дар мактаб, дар кӯча, ҳатто ҳангоми хӯрдан ҳисоби чизеро мегирифт. Агар касе чизе пурсад, қаҳролуд мегуфт:

— Халал нарасон, ман ҳисоби муҳим дорам!

Падар ҳайрон буд, ки писари ҳисобдӯсташ чаро аз ҳисоб ҳамеша баҳои ду мегирад.

Аличон он лаҳза дар ҷойгах буд ва дастонашро аз кӯрпа бароварда, ангуштонашро кушода мепӯшиду зери лаб «Як, ду, се ..., даҳ, бист..., ҳазор ...» мегуфт, аз ин сабаб суоли падарро дуруст нашунид. Падар суюлашро такрор кард:

— Ҳозир чӣ ҳисоб дорӣ, писарам?

— Ҳозир? — гуфт Алий. — Як ҳисоби хеле муҳим!

— Каний шунавем? — ҳоҳиш кард падар.

- Соат чанд аст? — пурсид Алӣ.
- Агар ҳоло соат даҳ бошад, баъди ду ҳазору дусаду ҳашт соат, ки ин ба як саду сиву ду ҳазору ҳаштсад дақиқа ё ба ҳафт миллиону нӯҳсаду шасту ҳашт ҳазор сония баробар аст...

Аз маҷаллаи «Чашма»

Машқи 171. Ҳафто рақамҳои дӯстдоштаатонро аввал бо адад, баъд аз он бо ҳарф нависед.

Намуна: 1 – як, 5 – панҷ, 10 – даҳ.

Машқи 172. Ададҳои садиро баробари илова кардани пасвандҳои **-ум**, **-юм** нависед.

Намуна: яксаду дуюм, дусаду чорум.

Дарсҳои 77–78. ДИКТАНТИ САНЧИШӢ ВА КОР БО ХАТОҲОИ ИМЛОӢ

Дарсҳои 79–80. ТАҚРОРИ ШУМОРА

ТЕСТ

1. Ҳиссаи нутқе, ки адади предметро ифода карда ба саволҳои чӣ қадар? чандто? чандум? ҷавоб мешавад, чӣ ном дорад?

- а) исм б) сифат в) шумора

2. Саволҳои шумора дар қадом қатор навишта шудааст?

- а) чӣ қадар? чандто? чандум?
- б) кӣ? кихо? чӣ? чихо?
- в) чӣ хел? чӣ гуна?

3. Аз силсилаи мисолҳо шумораро муайян кунед.

- а) дур, наздик, нишеб
- б) истиқоматгоҳ, таътил, роҳ
- в) даҳ, сад, ҳазор

4. Қадоме аз пасвандҳо тартиби ададҳои пай дар пайро ифода мекунад?

- а) -ҳо, -он, -гон
- б) -ум, -юм
- в) -тар, -тарин

5. -ум, -юм пасвандҳои қадом ҳиссаи нутқ аст?

- а) шумора б) ҷонишин в) феъл

ФЕЪЛ

Дарси 81. ФЕЪЛ

Он ҳиссаи нутқе, ки ҳаракат, амал ва ҳолати предметро ифода карда ба саволҳои **чӣ кор кард?** **чӣ кор мекунад?** **чӣ шуд?** **чӣ мешавад?** ва ғайра ҷавоб мешавад, **феъл** ном дорад. **Мисол:** меҳонам, меравам, гуфтам, омад, нишаст, хонд.

Машқи 173. Аз таркиби үйлек болып калған савол-гүзөрдің мәндерін анықтаңыз.

1. Баҳор бисёр борон меборад. 2. Халқи мөндиңгілікке осудақолона зиндагы мекунад. 3. Дарс соати ҳашту ним сар мешавад. 4. Пахта дар өмірдегі гарм мерүяд. 5. Бачаи хуб ҳамеша рост мегүяд, дурұғ намегүяд.

Машқи 174. Қадвалро аз назар гузаронида ба ҳар як саволи феъл септегі мисоли қавобшаванда нависед.

Машқи 175. Ба өзінің мүнштесінде орналасқан саволдардың мисолдарын жазыңыз.

1. Кабұтаре ба түри сайёд 2. Ман бо падаралар ба саёхат 3. Расул аз дарсі

забони модарӣ баҳои панҷ . . . 4. Манижа аз доманаи кӯҳҳо лолаву гулҳои рангоранг . . .

Калимаҳо барои истифода: овард, афтод, гирифт, меравам.

1. Феъл чист?
2. Феъл ба қадом саволҳо ҷавоб мешавад?

Намуна: хонд — чӣ кор кард?

Дарси 82. ИЧРОИ МАШҚХОИ 176—179

Машқи 176. Бо феълҳои поёни ва дигар калимаҳо мисли намунаи мисол ҷумлаҳо тартиб дихед.

Борид, пошид, корид, сохтанд, ғундошт, баргаштанд.

Намуна: Бачаҳо аз барф бобои барфи сохтанд.

Машқи 177. Ба ҷойи нуқта феълҳои мувофиқ гузоред ва ба қадом саволҳо ҷавоб шуданашонро гӯед.

1. Шамоли форам навдаҳои дараhtonро алвонҷ . . . 2. Гулҳои шафтбу ҷаҳонро сабзӣ мегарданд . . . 3. Онҳо кор . . . ва . . .

Калимаҳо барои истифода: мекунанд, медод, меҳонанд, мекарданд.

Машки 178. Матиро хонед, феълҳоро муайян карда, ба дафтар рӯбардор кунед.

ЗИМИСТОН

Ду тарафи роҳ — майдонҳои кишт, кӯлҳои обпарто, заҳкашҳо, ҷӯйҳо, ҷарҳо ва ҳамаи пастиҳою баландиҳо бо барф пур шуда ҳамвор гашта буданд. Ба ҳар тараф, ки нигоҳ кунед, барфи дурахшони сафед чашматонро мебурд.

Ҷӯйҳои сарироҳӣ ҳам дамида баромада ба кӯлҳо ва роҳҳо ҳамроҳ шуда буданд. Баъзан оби ҷӯйҳо ба рӯйи яҳҳои роҳҳо шорида рафта, ях баста, «асфалт»-и роҳро дуқабата карда буданд.

Садриддин Айни

Машки 179. Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Такяи мо асар кунад,
Ҷумла ҷаҳон ҳабар кунад.

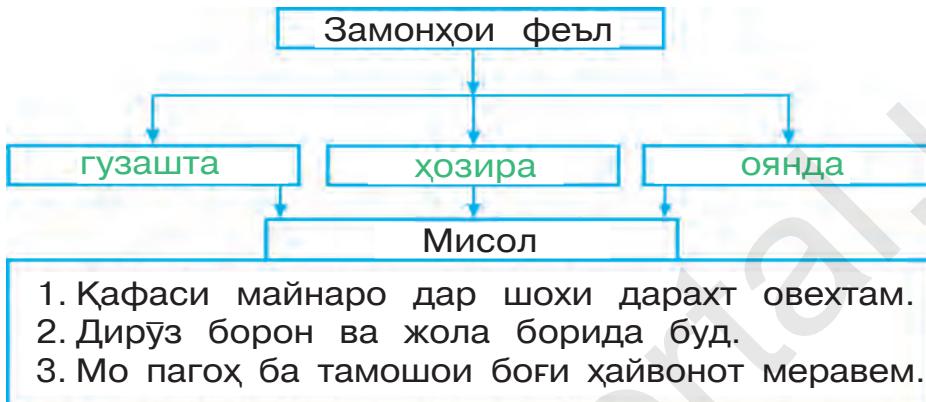
Ду сипари пайваста,
Дарансабзи бомазза.

Дарси 83. ЗАМОНҲОИ ФЕЪЛ

Феъл се замон дорад. Замони гузашта, замони ҳозира, замони оянда.

Машки 180. Җадвалро аз назар гузаронида чумлаҳоро ба дафттар рӯбардор кунед. Баъд аз он феъл ва замонҳояшро муайян кунед.

Машки 181. Чистонро хонед, ҷавоби онро ёфта ба дафтаратон нависед. Ба зери феълҳои он хат қашед.

Лаклак ба ҳаво парид,
Афтоду танаш дарида. (փag)

Дарси 84. ФЕЪЛИ ЗАМОНИ ГУЗАШТА

Феъли замони гузашта амали пештар ичрошударо ифода карда ба саволи **чи кор кард? чи кор карданд? чи шуд?** ҷавоб мешавад. Мисол: навишт, омаданд, пайдо шуд.

Машки 182. Бо гузоштани саволҳои мувоғик феълҳоро ба дафттар рӯбардор кунед.

Хонд, хобид, фиристод, пӯшиданд, нӯшиданд, гуфтанд, доштанд, содир шуд

Намуна: чи кор кард? — хонд.

Машқи 183. Ба чойи нуқта феълҳои замони гузаштаи мувофиқро интихоб карда, чумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. Фирдавс аз мағозаи китобфурӯшӣ китоб....
2. Ман ҳар пагоҳӣ баъд аз шустани дасту рӯ ба падар ва модарам салом
3. Мо Таҳминаро бо рӯзи зодрӯзаш табрик
4. Дар ҷӯйчаҳо обҳои мусафро ҷорӣ

Калимаҳо барои истифода: ҳарид, кардем, мешаванд, медиҳам

Дарси 85. ИЧРОИ МАШҚҲОИ 184—185

Машқи 184. Ҷумлаҳоро нависед ва ба зери феълҳои замони гузашта хат кашида, саволҳои мувофиқ гузоред.

1. Мо ба боғ рафтем.
2. Ба мошинҳо савор шудем.
3. Дар боғ сайр намудем.
4. Муаллим донишомӯзонро пешвоз гирифт.

Машқи 185. Аз калимаҳои парокандა ҷумлаҳо созед ва ба зери феълҳои замони гузашта хат кашед.

1. Омад аз роҳи дур, мошин.
2. Хонандагон расонданд, ба пахтачинӣ, ёрӣ.
3. Мавсими, сар карданд, хочагиҳо мевачиниро.

Намуна: Мошин аз роҳи дур омад.

Дарси 86. ФЕЛЬ ЗАМОНИ ҲОЗИРА

Феъли замони ҳозира ба саволҳои предмет **ҷӣ кор мекунад?** **ҷӣ кор карда истодааст?** ҷавоб мешавад. **Мисол:** 1. Дехқонон бо фарорасии фасли баҳор донаи киштҳои баҳориро ба замин мепартоянд. 2. Мо барои паррандагон лона сохта истодаем.

Машки 186. Аз таркиби чумлаҳои поёнӣ феълҳои замони ҳозираро муайян карда, ба дафтар рӯбардор кунед.

1. Зимистон рӯзҳо кӯтоҳ, шабҳо дароз мешаванд. 2. Дараҳтони мева баҳор гул мекунанд. 3. Бо собун дасту рӯ ва либос мешӯянд. 4. Боди сабуке мевазид ва ба димоги кас як бӯйи нозукеро меовард.

Машки 187. Ба ҷойи нуқта феълҳои замони ҳозираи мувоғикро интиҳоб карда, чумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. Ҳасан китоби забони модариро . . . 2. Мо дар боғи мактаб кор . . . 3. Дехқонон аз замин ҳосили фаровон . . . 4. Муаллим мавзӯро . . . 5. Зӯҳро ба кор . . .

Калимаҳо барои истифода: мекунем, меҳонад, мефаҳмонад, мегиранд, меравад.

Машки 188. Бо истифодаи феълҳои дар поён навишташуда ва интиҳоби калимаҳои дигар дар мавзӯи «**Дар себзор**» ҳикоячае тартиб дихед.

Барвақт, меҳезед, нонушта, мекунад, равон мешавад, сар мекунад, себ мечинад, дам

мегирад, ба кор шурӯй менамоед, бармекашид, ба хона меоед.

Дарси 87. ИЧРОИ МАШҚХОИ 189—190

Машқи 189. Матнро хонед. Феълҳои бо ранги сиёҳ навишташударо ба дафтар рӯбардор кунед ва ба онҳо саволҳои мувофиқ гузошта, замонашро муайян намоед.

Зофак ба кӯҳи сиёҳ рафта **гуфт**:

— Кӯҳи сиёҳ, ҳой Кӯҳи сиёҳ, ангишт **бидех**, ба оҳангар барам, дос карда **медиҳад**, досро ба марғзор **мебарам**, алаф даравида, ба бузак **медиҳам**, бузак шоҳ **медиҳад**, шоҳ қатӣ аз теппа хок **меканам**, бурда ба кулол **медиҳам**, кулол кӯза **мекунад**, кӯзаро бурда аз ҷӯй об **мегирам**, минқорамро мешӯям, чилилиро **мехӯрам**.

Кӯҳ гуфт:

— Эй зоф, ҳозир ангишт надорам, **рав** аз беша кунда **биёр**, ман кундаро сӯхта ангишт тайёр мекунам, гирифта меравӣ.

Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»

Машқи 190. Бо истифодаи феълҳои дар поён навишташуда ва интиҳоби калимаҳои дигар дар мавзӯи «**Дар тобистон**» ҳикоячаи хурдакак тартиб дихед.

Мехезӣ, шустушӯ мекунӣ, нонушта мекунӣ, сайр менамоӣ, бозӣ мекунӣ, метозӣ, меғундорӣ, ҳӯрок меҳӯрӣ, ба лаби ҷӯй меравӣ, оббозӣ мекунӣ, ба хона меравӣ, хоб мекунӣ.

Дарси 88. ФЕЛЬЗИ ЗАМОНИ ОЯНДА

Феъли замони оянда ба саволҳои предмет **чи ҳоҳад кард? чи бояд кард?** ҷавоб мешавад.

Машқи 191. Ба ҷойи нуқта феълҳои замони ояндаи мувоғифро гузошта, ҷумлаҳоро ба дафтар рӯбардор кунед.

1. Назокат пагоҳ ба хонаи модаркалонаш... .
2. Аз рӯйи гуфтаи муаллим мо байд аз ду рӯз тест
3. Дар фасли баҳор бисёр борон ҳоҳад
4. Дарахти бодом нисбат аз дигар дарахтон пештар гул

Калимаҳо барои истифода: борид, меқунад, месупорем, меравад

Машқи 192. Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед. Гӯед, ки қадоме аз калимаҳо ба феъли замони ҳозира мисол шуда метавонанд.

Ояд ба кӯҳу водӣ,
Ҳамроҳаш орад шодӣ.
Аз он бобо месозем,
Дар гирди ӯ мебозем.

Машқи 193. Матнро хонед ва ба дафтарон рӯбардор кунед. Ба зери феълҳои ба саволи **чи кор меқунад?** ҷавобшаванда ҳат каshed.

ДУ ДИДАИ БИНОИ МАН

Модаркалон як набера дошт. Наберааш ҷорсона буд. Ҷашмони модаркалон хира шуда мон-

да буданд. Аз ҳамин сабаб наберааш ба ҳамаи корҳои ӯ ёрӣ мерасонд. Вай гоҳ ягон чизи гумкардаи модаркалонашро ба тезӣ ёфта медоду гоҳ аз сӯроҳии сӯзан ришта мегузаронид.

Модаркалон набераашро бисёр дӯст медошт. Ӧро навозишкорона «Ду дидай бинои ман» мегуфт.

Дарси 89. НАҚЛИ ХАТТИ АЗ РӯИИ РАСМ

Супориши 1. Расмро аз назар гузаронед ва ба он сарлавҳа интихоб кунед.

Намуна: Нони гарм.

Супориши 2. Нақшай нақли хаттии менавишта-гиатонро тартиб дихед.

Намуна: 1. Ба модар ёрӣ додани Гулрӯ ва Симо. 2. Тайёр кардани кулчаҳо. 3. Пухтани нони гарм.

Супориши 3. Дар асоси нақша нақли хаттии аз 40—50 калима иборатбуда нависед.

Намуна: Рўзи истироҳат буд. Гулрӯ ва Симо ба модар ёрӣ додани шуданд. Гулрӯ об овард. Симо ширро тайёр кард.

Дарси 90. ФЕЪЛҲОИ ҲАММАҲНО

Феълҳое, ки маъни яхела дорад, **ҳаммаҳно** ба шумор мераванд.

Онҳо рангорангӣ ва боигарии нутқро таъмин мекунанд.

Машки 194. Аз силсилаи мисолҳо феълҳои ҳаммаҳноро муайян карда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Кушодан — боз кардан, харидан, фурӯхтан, гузоштан — ниҳодан, меравад, меҳонад, задан — кӯфтан, паҳн кардан — густурдан.

Машки 195. Бо феълҳои ҳаммаҳни поёнӣ ва дигар калимаҳо ҷумлаҳо тартиб дихед.

Гап задан — сухан кардан, даргирондан — афрӯхтан, кандан — кофтан — чудо кардан, вонамудан — кушодан.

Дарси 91. ФЕЪЛҲОИ МУҶОБИЛМАҲНО

Баъзе аз феълҳо маъни муҷобилро ифода мекунанд. Маъни муҷобили феълҳо бо пешванди **на** — ба вучуд меояд. **Мисол:** гуфт — нагуфт, навишт — нанавишт.

Машқи 196. Калимаҳои дар зер навиштаро хонед ва пеш аз онҳо пешванди **на-** илова карда, муқобили ҳамдигар нависед.

Рафт, омад, хонд, нишаст, дид, овард, ҳарид, нӯшид.

Намуна: нӯшид — нанӯшид.

Машқи 197. Шашто феълҳои муқобилмаъно нависед.

Дарси 92. ТАКРОРИ ФЕЪЛ

- Феъл чист?
- Феъл ба қадом саволҳо ҷавоб мешавад?
- Феъл чӣ гуна аломати предметро ифода мекунад?
- Феъл чӣ гуна замонҳо дорад?
- Замонҳои феъл аз қадом ҷиҳат аз ҳамдигар фарқ мекунад?
- Чӣ гуна феълҳоро феълҳои ҳаммаъно меноманд?
- Феълҳои муқобилмаъно аз феълҳои ҳаммаъно аз қадом ҷиҳат фарқ дорад?

Дарсҳои 93—94. ДИКТАНТИ САНЧИШӢ ВА КОР БО ҲАТОҲОИ ИМЛОЙ

Дарси 95. БАЁНИ ФИКР АЗ РӮИ МАЗМУНИ ПОРЧАҲОИ ШЕъРӢ ВА РАСМ

Наврӯз шуду ҷумла ҷаҳон гашт муаттар,
Аз бӯйи хуши лолаву райҳону санавбар.

НАВРҮЗИ

Наврӯзу навбаҳор аст,
Гул дар миёни хор аст.
Фунча даҳон кушода,
Булбул чӣ беқарор аст.
Наврӯзу навбаҳорон,
Чу мавсими гул омад,
Ба шохи гул нишаста,
Хониши булбул омад.
Наврӯзу навбаҳорон
Ба гулрухон муборак,
Ин рӯзи шоду хандон
Ба қӯдакон муборак!

Аз «Тазкираи адабиёти бачагон»

ПЕШОЯНД

Дарсҳои 96—97. ПЕШОЯНД

Он ҳиссаи калима, ки пеш аз решамада, маъни онро тафтири медиҳад, **пешоянд** номида мешавад. **ба, бо, аз, дар, то, барои** пешояндҳо ба шумор мераванд. Онҳо аз калимаҳои пеш ва пас аз худ омада ҷудо навишта мешаванд.

Машки 198. Маълумоти дар ҷадвал овардашударо аз назар гузаронед. Баъд аз он мисолҳоро ба дафтар рӯбардор кунед.

Пешояндҳо	
ба бо аз дар то барои	ба сахро, ба дарё бо модар, бо бародар аз деҳа, аз дарс дар рӯзи ид, дар кӯча то синфи 4, то харидан тӯхфа барои шумо, барои бачаи аълоҳон

Машки 199. Ба ҷойи нуқта пешояндҳои **дар, ба** гузошта ҷумлаҳоро ба дафтар нависед.

1. Моҳӣ ... об зиндагӣ мекунад. 2. ... сиёҳидон сиёҳӣ нест. 3. Онҳо ... болои кӯҳ гашт карданд. 4. Ў ... назди ман як соат истод.

5. Ҳар як дақиқа ... ман қимат аст. 6. ... ток ангур бисёр аст. 7. ... полиз харбуза ва тарбуз мекоранд. 8. Мо соли оянда ... синфи чорум мегузарем.

Машқи 200. Аз рўйи расм бо навиштани 6—8 чумла фикратонро баён кунед.

ПАСОЯНД

Дарси 98. ПАСОЯНДИ -РО

Он ҳиссаи калима, ки пас аз решада омада, маънои онро тағийир намедиҳад, **пасоянд** номида мешавад. Пасоянди **-ро** баъд аз калима омада, якчоя навишта мешавад.

Машқи 201. Җумлаҳоро хонед ва ба дафтаратон рӯбардор карда, ба зери пасоянди **-ро** хат кашед.

1. Шамол сафедорро афтонд. 2. Сайёд кабӯтарро дошт. 3. Зебо анорро дӯст медорад. 4. Ҕойҳои чуқурро ҳамвор карданд. 5. Хоҳари Сабоҳат танӯрро тафсонд.

Машқи 202. Аз рӯйи мазмуни расм фикратонро баён кунед.

Машқи 203. Ба ҷойи нуқта пасоянди **-ро** гузошта ҷумлаҳоро ба дафтар нависед.

1. Шаҳриёр китоб ... дӯст медорад. 2. Ман гул ... ба модарам тӯхфа кардам. 3. Ӯ шеър ... бо шавқу ҳавас меҳонад.

Дарси 99. АЗ РҮЙИ РАСМ ВА МАЗМУНИ МАТН ТАРТИБ ДОДАНИ НАҚШАИ НАҚЛИ ХАТТИЙ

Супориши 1. Расмро аз назар гузаронида ба он сарлавҳа интихоб кунед.

Намуна: Ҳашарчиёни хурдсол.

Супориши 2. Аз рўйи мазмуни расм нақшай нақли хаттиро тартиб дихед.

Намуна: Баъди дарс чамъ шудани бачагон.
2. Кўмакрасонӣ дар нарм кардани замин.
3. Роҳ нишон додани роҳбари синф.
4. Хурсанд шадан аз натиҷаи кор.

Супориши 3. Матни нақли хаттии навиштаатонро бо ичозати муаллим ба ҳамсинфон хонда дихед.

Супориши 4. Аз рўйи супориш ва тавсияҳои муаллим хатоҳои имлоии содиркардаатонро ислоҳ кунед.

Дарсхой 100—101. ТАКРОРИ ЧОРЯКИ СЕЮМ

ТЕСТ

1. Ҳиссаи нутқе, ки ҳаракат, амал ва ҳолати предметро ифода мекунад, чи ном дорад?

- а) исм
- б) сифат
- в) феъл

2. Саволҳои феъл дар кадом банд навишта шудааст?

- а) кӣ? қиҳо? чӣ? чиҳо?
- б) чӣ ҳел? чӣ гуна?
- в) чӣ кор кард? чӣ кор мекунад?

3. Калимаҳоеро, ки ба феъл мисол шуда метавонанд, муайян кунед.

- а) зард, сабз, сафед
- б) нок, бодиринг, барф
- в) мепазад, месабзад, меборад

4. Кадоме аз ҳиссаҳои нутқ замон дорад?

- а) исм
- б) сифат
- в) феъл

5. Феъл чанд замон дорад?

- а) ду замон
- б) се замон
- в) феъл замон надорад

6. Кадом замони феъл амали пештар ич-рошударо ифода карда ба саволҳои предмет чӣ кор кард? чӣ мешавад? чӣ шуд? ҷавоб мешавад?

- а) замони гузашта
- б) замони ҳозира
- в) замони оянда

7. Феълҳои замони ҳозира ба кадом саволҳо ҷавоб мешавад?

- а) чӣ кор мекунад? чӣ кор карда истодааст?
- б) чӣ кор кард? чӣ кор карданд?
- в) чӣ шуд? чӣ мешавад?

8. Дар кадом банд феълҳои ҳаммаъно навишта шудаанд?

- а) дод — супурд, афтид — ғалтид
- б) кушод — во кард, омад
- в) гуфт, дид, навишт, ғаҳмид

9. Дар кадом банд пешоянҷо навишта шудаанд?

- а) ба, бо, аз, то, барои
- б) -ро, -қатӣ
- в) ва, -у, аммо, лекин

10. -ро чӣ ба шумор меравад?

- а) пасоянд
- б) пешоянд
- в) пешванд

ИБОРА

Дарси 102. ИБОРА

Ду ва аз он зиёда калимаҳое, ки маънан бо ҳам алоқаманд мешаванд, **ибора** ном доранд. **Мисол:** киши баҳорӣ, гелоси супсурх, шамоли форами баҳор.

Машқи 204. Аз силсилаи мисолҳо ибораҳоро муайян карда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Садбарги хушбу, гул, хушбу, атр, орди гандум, бачаи аълоҳон, орд, гандум, бача, аълоҳон, майдони гулзор, дӯсти мададрасон, майдон, гулзор, дӯст, ёрирасон.

Намуна: сайри боғ.

Машқи 205. Ба ҷойи нуқта калимаҳои мувофиқро гузошта, аз ибораҳои дукалимагӣ ибораҳои секалимагӣ тартиб дихед.

Чашмаи калони ..., санги кӯҳсори ..., замини ноҳамвори ..., гули рустаи ...

Калимаҳо барои истифода: деха, сероб, ҳосилхез, хушбу

Машқи 206. Панҷто ҷумла нависед. Аввал ибораҳо ва баъд аз он калимаҳои таркиби ҷумларо ҷудо кунед.

Намуна: Гулноза гули сурхи хушбу овард.

Гули сурхи хушбу (ибора).

Гулноза, овард (калима).

Дарси 103. ИЧРОИ МАШҚХОИ 207—209

Калимаҳои чудогона гоҳ бо бандаки изофии **и** ва гоҳ бе бандаки изофии **и** пасу пеш омада ибораро ташкил медиҳад.

Мисол: хониши булбул, баландтарин бино.

Машқи 207. Калимаҳои додашударо мувофиқи мазмун алоқаманд карда, ибораҳо созед.

борон	баҳорӣ
гиёҳҳо	шифобахш

Машқи 208. Ба чойи нуқта бандаки изофии **и**-ро гузошта аз калимаҳо ибора созед.

Абрҳо . сиёҳ . боронӣ, рӯ . офтоб, шӯъла . барқ, садо . гулдуррос, тараф . ғарб . шаҳар, шамол. бошиддат, дарёча . қӯҳистон, орзу . деринаи мо

Намуна: мавҷҳои қабуди сабзтоб.

Машқи 209. Пеш аз калимаҳои дар катакчаҳо навишташуда аз рӯйи расм номашро илова карда нависед.

+

даравӣ
кор
корӣ
коҳ
кӯбӣ
паз
пазӣ
поя

Намуна: гандумранг.

Дарсҳои 104—105. НАВИШТАНИ ДАВОМИ МАТНИ НОТАМОМ

Супориши 1. Матни нотамомро хонед ва баъд аз он давомашро нависед.

Супориши 2. Матни навиштаатонро бо иҷозати муаллим ба шариқдарсон хонда диҳед.

БАҲОР

Ачойиб фасл аст фасли баҳор!

Замин бо сабзаи тару тоза пӯшида мегардад. Даражтон гулпӯш мешаванд. Дар ҳаво бӯйи муаттару мастикунанда пайдо мешавад. Аз он бӯ паррандагон сархуш гардида, бо хонишҳои дилнишин месароянд... .

Дарсҳои 106—107. ДИКТАНТИ САНЧИШӢ ВА КОР БО ХАТОҲОИ ИМЛОӢ

ЧУМЛА

Дарси 108. ЧУМЛА

Чумла фикри тамомшударо ифода мекунад. **Мисол:** Қатраҳои об ба осмон пош меҳрданд.

Машки 210. Адади чумла ва аломати гузоштаро номбар кунед.

Модарам нони гарм пухт. Бародаронам аз боғ ангури сиёҳ оварданд. Шамоли форам мевазид.

Машқи 211. Матнро хонед ва аз чанд چумла иборат буданашро гўед. Ба саволҳои дар зери матн навишташуда ҷавоб нависед.

РЎБОҲ ВА ХУРМАЧА

Пирамарде ба дарави гандум баромад. Ўхурмачаро бо оша什 дар буттазор пинҳон карда монд. Рўбоҳ хурмачаро ёфту сарашро ба даруни он дароварда ошро хўрд. Ошро хўрда рўбоҳ ҳост ба хонааш равад, аммо сарашро аз хурмача бароварда натавонист. Рўбоҳ сари худро ҳар сў меҷунбонид. Хурмача аз сари рўбоҳ ҳаргиз намебаромад. Рўбоҳ дар ғазаб шуда, хурмачаро ба об ғўтонд. Хурмача пури об шуд ва рўбоҳро ҳам ба ҷўй кашид. Рўбоҳ дар об ғарқ шуд.

Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»

1. Пирамард ба чӣ кор рафт?
2. Хурмачаро дар кучо пинҳон кард?
3. Рўбоҳ чӣ кор кард?

Машқи 212. Фикр карда панҷто چумла нависед.

Намуна: Саҳрои васеъ ва боғҳои дилкушо ороста гардидаанд.

Дарси 109. ИЧРОИ МАШҚҲОИ 213—215

Машқи 213. Бо калимаҳои поёни ва дигар калимаҳо چумлаҳо тартиб дихед.

Хорпушт, сангпушт, модагов, барзагов, ғўзапоя, шолипоя, ҷуворипоя, чорбоғ, сарҳавз,
8—Забони модарӣ, синфи 3 113

хушманзара, хушмуомила, хушгап, ростгӯ, ошхона, китобхона.

Машқи 214. Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он фикратонро гӯед. Аломатҳои китобатӣ ва миқдори ҷумлаҳоро номбар кунед.

Вақти обталаби пахтаро дониста об додан лозим. Инро кас аз баргҳои пахта медонад. Барги пахтаи обталаб сабзи баланд намешавад. Обро шабона мондан лозим. Рӯзона гармии ҳаво сабаб мешаваду пахта гулашро мепартояд. Бинобар он дар салқинии шаб об монда шавад, хуб аст.

Машқи 215. Фикр карда панҷто ҷумла нависед.

Намуна: Тошканд пойтаҳти республикаи Ӯзбекистон аст.

Дарсҳои 110—111. БАЁНИ ЭҶОДӢ АЗ РӯИИ РАСМ

Супориш. Аз рӯи расм баёни эҷодӣ нависед.

Дарси 112. ҶУМЛА ВА АЛОМАТҲОИ КИТОБӢ

Ҷумла вобаста ба мақсад ва баёни матлабу фикр **ҳикоягӣ**, **саволӣ**, **амрӣ**, **хитобӣ** мешавад. Дар охири онҳо аломатҳои китобии нуқта (.), савол (?), хитоб (!) гузашта мешавад.

Машқи 216. Ҷумлаҳоро хонед ва дар охири онҳо аломатҳои китобии гузашташударо муайян кунед.

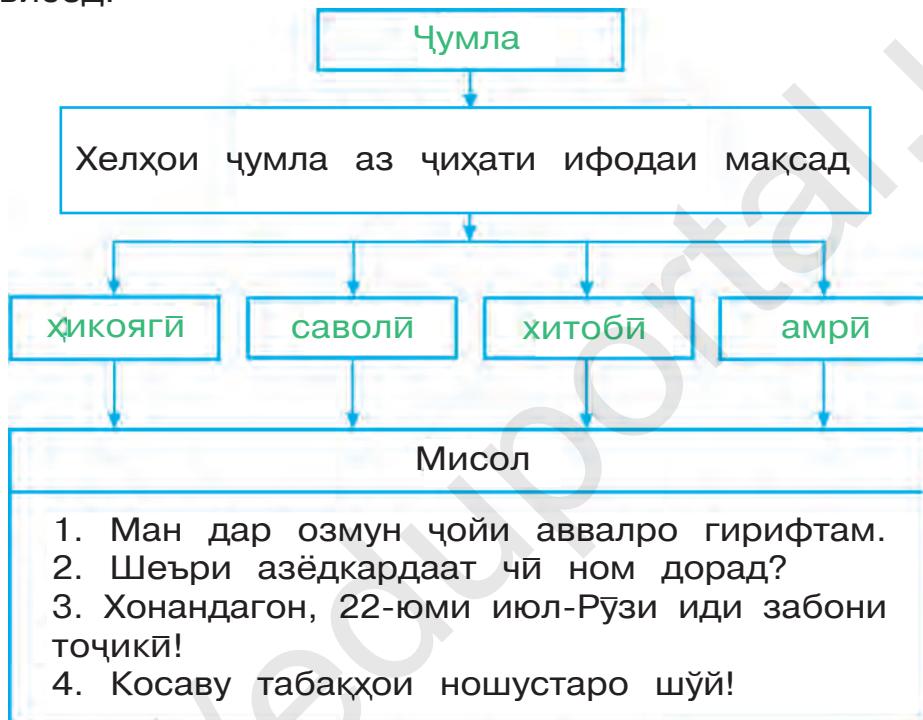
1. Мо номи ҷойҳои таърихии диёрамонро мединем.
2. Оё ту номи ҷойҳои таърихии диёратро мединӣ?
3. Номи ҷойҳои таърихии диёратонро номбар кунед!

Машқи 217. Ҷумлаҳоро хонед ва ба дафтаратон навишта, дар охири онҳо аломатҳои китобии муовификро гузоред.

1. Ҳамдеҳагони мо бо фарзандони боодобу ҳунарманд мефаҳранд.
2. Ҳамдеҳагони шумо бо чӣ гуна фарзандони ҳуд мефаҳранд.
3. Фаҳр кун, ки ту фарзанди боодобу ҳунарманди диёрий.

Дарси 113. ИЧРОИ МАШҚХОИ 218—219

Машқи 218. Ҷадвалро аз назар гузоронед ва байд аз он ҷумлаҳои ҳикоягӣ, саволӣ, хитобӣ ва амрӣ нависед.

Машқи 219. Ҷумлаҳоро хонед. Калимаҳое, ки ба саволи **ҷӣ?** ҷавоб мешаванд, дар сатри якум, ба саволи **кӣ?** ҷавоб мешаванд, дар сатри дуюм нависед.

Ман аз мағоза қалам, дафтар, ручка, китоб, ҷадвал, хатқӯркунак харидам. Падарам, модарам, амакам, холаам, хоҳарам, бародарам, тағоям — ҳама дар рӯзи таваллуди ман ҷамъ омаданд.

Намуна: **ҷӣ?** — қалам
кӣ? — падарам

Дарсҳои 114—115. ҶУМЛАИ ҲИКОЯГӢ

Ҷумлае, ки дар бораи амали ичрошуда ё ин ки ичрошаванда хабар медиҳад, **ҷумлаи ҳикоягӣ** ном дорад.

Дар охири ҷумлаи ҳикоягӣ аломати нуқта (.) гузошта мешавад.

Мисол: Ман вазифаи хонагиро дар вақташ икро мекунам.

Машки 220. Ҷумлаҳои ҳикоягиро хонед, феълҳои бо ранги сиёҳ навишташударо ба дафтар рӯбардор карда, саволҳои мувофиқ гузоред.

1. Модар ордро **бехт**. 2. Бачаҳо киштича **сохтанд**. 3. Қаламашро бо кордча **тарошид**. 4. Ба қулфи дар калид сохтанд. 5. Ҳамин зимистон ҳаво хеле **хунук шуд**. 6. Таътили зимистонӣ дар моҳи январ **мешавад**.

Намуна: чӣ кор кард? — бехт.

Машки 221. Ба ҷойи нуқта калимаҳои мувофиқ гузошта, ҷумлаҳои ҳикоягиро дар шакли пурра нависед.

1. Дар саҳро овози хониши мурғон
2. Дар болои қулӯҳҳои киштзор зоғчаҳои сиёҳ хушҳолона 3. Дар нишебиҳо алафҳои навхез қабуд

Калима ва ибораҳо барои истифода: шоридан гирифтан, шунида мешавад, сайр мекунанд, шуда истодаанд.

Машки 222. Бо интихоби ҷумлаҳои ҳикоягӣ дар мавзӯи «**Фасли баҳори диёрам**» матн тартиб дихед.

Дарсхои 116—117. ЧУМЛАИ САВОЛӢ

Чумлае, ки бо оҳанги пурсиш гуфта мешавад, **чумлаи саволӣ** ном дорад.

Дар охири чумлаи саволӣ аломати савол (?) гузошта мешавад.

Машқи 223. Аз силсилаи мисолҳо чумлаҳои саволиро муайян карда, ба дафтар нависед.

1. Кишварамон — Ўзбекистон кадом сол истиқлолиятро ба даст даровард? 2. Ватани мо рӯз аз рӯз ободу зебо мешавад. 3. Ватан — модарро дўст доред! 4. Роҳи пурпечутоб моро ба кучо мебарад? 5. Хонаи мо он қадар дур нест. 6. Рав! Ҳарчи зудтар ҳўрокро тайёр карда мон.

Машқи 224. Даҳто чумлаи саволӣ тартиб дихед.

Машқи 225. Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он чумлаҳои саволӣ тартиб дихед.

Иди Наврӯз наздик меомад. Гулбаҳор мехост, ки рӯзи ид ба модараш чизаке тӯхфа кунад, то модараш шод бошад. Вай, ки пул надошт, ба сахро рафта аз гулҳои баҳорӣ дастагуле сохта, модарашро табрик кардан хост.

— Очачон, — гуфт вай, — иҷозат дихед ба сахро рафта каме сайру гашт карда оям.

— Рав, худо ёрат бод, — гуфт модар.

Гулбаҳор ба сахро рафта, гули сияҳгӯш, лоплаву бойчечак чида, барои модараш гулдастае тайёр карду роҳи хонаро пеш гирифт.

Дарси 118. ЧУМЛАИ ХИТОБИ

Чумлае, ки бо интонатсияи хосса гуфта мешавад, **чумлаи хитоби** ном дорад.

Дар охири чумлаи хитоби аломати хитоб (!) гузошта мешавад.

Чумлаи хитоби оҳанги хитобу даъватро дорад.

Машқи 226. Чумлаҳои хитобиро хонед ва дар охири он аломатҳои гузошташударо гӯед.

1. Хирсро доштам!
2. Хайр, ин чо биёर!
3. Охир, вай намеравад!
4. Хайр, худат биё!
5. Охир, вай маро намедонад!

Машқи 227. Панҷто чумлаи хитоби тартиб дихед.

Машқи 228. Пандҳои зеринро хонед ва мазмунашро фахмонед.

1. Одами бекор — дарахти бебор.
2. Одоби хуб — ҳусни инсон.

Дарси 119. ЧУМЛАИ АМРИ

Чумлае, ки амру фармоишро ифода мекунад, **чумлаи амри** ном дорад.

Дар охири чумлаи амри аломати хитоб (!) гузошта мешавад.

Чумлаи амри оҳанги амру фармоишро дорад, ки он аз ин ҷиҳат аз чумлаи хитоби фарқ мекунад.

Машқи 229. Җүмлаҳои амриро хонед ва ба дафтарон рӯбардор карда, ба зери феълҳои он хат кашед.

1. Намакро ба намакдон андоз!
2. Тезтар биё!
3. Китобро зудтар хон!
4. Наздиктар омад шин!

Машқи 230. Фикр карда панҷто ҷумлаи амрий нависед.

Машқи 231. Бо риояи оҳанги талаффуз ҷумлаҳои амрии поёниро хонед.

1. Ширро ҳӯр!
2. Панирро гир!
3. Ангурро кан!
4. Анорро пора кун!
5. Умарро ҷеф зан!
6. Корро тамом кун!

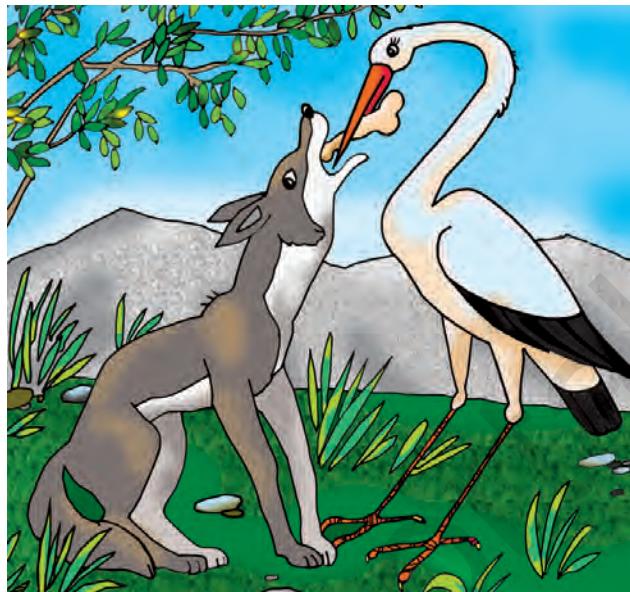
Машқи 232. Матнро хонед ва дар охири ҷумлаҳо аломати мувоғиқро ёфта гузоред. Калимаи аввалини ҷумлаҳои муайянкардаатонро бо ҳарфи калон нависед.

ҲУШЁРӢ

Аскари қаторӣ Баҳодур дар посбонӣ меистад вай ба атроф ҳушёrona назар меандоҳт ҳар як одами аз наздаш мегузаштагиро бодиққат нигоҳ мекард боре рафтори як роҳгузар дар дили ӯ шубҳа андоҳт Баҳодур вайро аз роҳ нигоҳ дошта ҳуҷҷат талаб кард.

Дарси 120. ТАРТИБ ДОДАНИ НАҚША АЗ РӮИИ РАСМ

Супориши 1. Расмро аз назар гузаронида ғикратонро баён кунед.

Супориши 2. Аз рўйи мазмунни матн нақшай нақли хаттии менавиштагиатонро тартиб дихед.

АЪЗОХОИ ЧУМЛА

Дарси 121—122. САРАЪЗОХОИ ЧУМЛА

Мубтадо, хабар, муайянкунанда, хабар, ҳол **аъзоҳои чумла** ба шумор мераванд. Дар хусуси онҳо дар синфҳои болой маълумоти пурра ва муккамалро соҳиб мешавед.

Мубтадо ва хабар аъзоҳои асосии чумла буда фикр бештар ба воситаи онҳо баён карда мешавад. Мисол: Модарам курта медӯзад.

Чӣ кор мекунад? — **медӯзад (хабар)**, кӣ? — **модарам (мубтадо)**.

Машки 233. Хабар ва мубтадои чумлаҳоро мисли дар намуна нишон додашуда, муайян кунед.

1. Духтарча бисёр зебо мерақсад. 2. Бачаҳо ба наздикӣ ба мевағундорӣ шурӯъ мекунанд. 3. Мо синфро барои тоза нигоҳ доштан ҳаракат мекунем. 4. Ҳар рӯзу ҳар соат достонҳои тозаи қаҳрамонӣ ва паҳлавонӣ ба вучуд меоянд.

Намуна: Рашид китоб меҳонад.

чи кор мекунад? — меҳонад (**хабар**), **кӣ?** — Рашид (**мубтадо**).

Машки 234. Дар мавзӯи дилҳоҳ матн тартиб дихед. Сараъзо ва аъзоҳои пайравро муайян кунед.

Машки 235. Чумлаҳоро ба дафтар рӯбардор кунед. Сипас бо ёрии муаллим ба зери сараъзоҳои чумла (мубтадо ва хабар) як хати рост ва ба зери аъзоҳои пайрави чумла (муайянкунанда, пуркунанда, ҳол) ду хати рост кашида, муайян кунед.

1. Навозандагон менавохтанд, раққосон мерақсиданд. 2. Шамоли саҳт вазид. 3. Онҳо аз барф одам соҳтанд. 4. Вай ҳанӯз шиновариро намедонист. 5. Дар саҳнаи мактаб карнайҷӣ карнай менавоҳт ва нақорачӣ нақора мезад.

Машки 236. Даҳто чумлаи аз сараъзоҳо тар-
кибёфтари нависед.

Дарси 123. ТАКРОРИ ИБОРА, ЧУМЛА ВА АЪЗОХОИ ЧУМЛА

ТЕСТ

1. Ду ва аз он зиёда калимаҳое, ки бо ҳам алоқаманд шуда маъниои ягонаро дорад, чӣ ном дорад?

- а) калима б) ибора в) чумла

2. Чумлаҳое, ки дар бораи амали ичрошуда ё ин ки ичрошаванда хабар медиҳад, чӣ ном дорад?

- а) ҳикоягӣ б) саволӣ в) амрӣ

3. Чумлаҳое, ки бо оҳанги пурсиш гуфта мешавад, чӣ ном дорад?

- а) ҳикоягӣ б) саволӣ в) хитобӣ

4. Чумлаҳое, ки амру фармоишро ифода мекунад, чӣ ном дорад?

- а) ҳикоягӣ б) саволӣ в) амрӣ

5. Сараъзоҳои чумла дар кадом банд навишта шудаанд?

- а) мубтадо, хабар
б) муайянкунанда
в) пуркунанда, ҳол

Дарси 124. ДИКТАНТИ САНЧИШЙ ВА КОР БО ХАТОХОИ ИМЛОЙ

ТАКРОРИ СОЛОНА

Дарси 125. ТАКРОРИ ИСМ ВА СИФАТ

Машқи 237. Матнро хонед, сифат ва пасванди сифатсозро муайян кунед.

МАНЗАРАИ БАҲР

Киштӣ аз канори баҳр шино мекард. Манзараҳои баҳр ва кӯҳҳо яке аз дигаре хушрӯйтару аҷойибтар менамуданд. Дар баҳри кушод шамол зӯртар ва саҳттар мевазид. Вай ба андозаи ба канор наздик шудан сабуктар ва гармтар мешуд. Канораҳои баҳр яке аз дигаре тозатар, зеботар буданд. Дар атрофи он заминҳои ҳосилхез ба назар мерасид.

Машқи 238. Матнро хонед, исмҳои хосро муайян карда, ба дафтар рӯбардор кунед. Баъд аз он ба онҳо саволҳои мувоғиқ гузоред.

Се тан: Мирзо, Миршакар ва ман ба сафари Бадахшон баромадем. Роҳи мо басо тӯлонӣ буд. Як шаб дар йаш хоб кардем. Баъд дашти Олтой, Булунқӯл, ағбаи Оқбайталро, ки аз сатҳи баҳр панҷ ҳазор метр баланд аст, пушти сар карда, ба Мурғоб расидем. Дар он ҷо бо

мехнаткашон вохӯрӣ гузаронида, говмешҳоро тамошо кардем. Ба Хоруғ рафтем.

Аз китоби «Офтоби сари кӯҳ»-и Боқӣ Раҳимзода

Машқи 239. Исмҳои ҳаммаъни зеринро хонед ва ба дафтар рӯбардор кунед. Ҷумлаҳо тартиб дихед, ки дар таркиби онҳо исмҳои ҳаммаъно ҷо дошта бошад.

Шодӣ — хурсандӣ — фараҳ.

Ғам — ғусса — андӯҳ.

Шиканча — ранҷ.

Азоб — мاشаққат.

Машқи 240. Матнро хонед, исмҳои хос ва саволҳояшро муайян кунед.

Тобистоне устод Мирзо Турсунзода моро, яъне ман, Faffor Мирзо, Пӯлод Толисро ба саёҳати водии Зарафшон бурданд. Он вақт мақбараи устод Рӯдакӣ ҳанӯз нообод буд...

Обу ҳавои Панҷруӯд бо зебоияш моро мафтун кард. Дараи Булбулон дар дидай мо як умр нақш баст. Мо дар қадамгоҳи устод сайр карда, бо пирони барнодил ва закитабъи он макон сӯҳбат оростем.

Аз китоби «Офтоби сари кӯҳ»-и Боқӣ Раҳимзода

Машқи 241. Ҷумлаҳоро хонед ва ба ҷойи нуқтаҳо сифатҳои мувоғикро ёфта гузоред.

1. Замини ҳавлий бо як қабати ... баргҳои ... ҳазон пӯшонда шуда буд. 2. Вай тамоми

майдонро чун саҳнаи ... чилвагар менамуд.
3. Баргҳои хазон дар зери пои гузарандагон ...
овоз мебаровард. 4. Шамоли ... ва ... баҳр ба
димоғам зад. 5. Мавҷҳои ... бо ғурриш ба соҳил
хӯчум мекарданд.

Калимаҳо барои истифода: тунук, зарди,
заррин, хишир-хишир, салқин, шӯртоби, кабуди
сабзтоб

Машқи 242. Шеърро бо овозбарорӣ хонед, си-
фатҳоро муайян карда, ба дафтар нависед.

ҚОИДАИ РОҲГАРДӢ

Дар роҳу пайроҳаҳо,
Аз тарафи рост рав.
Зирақу ҳушёр бош,
Бесабаб асло мадав.
Ҳеч зи хотир мабар,
Қоидай роҳро.
Аз раҳи мошин нарав,
Монда гузаргоҳро.
Ҳар чи туро сечароғ,
Амр диҳад, он шунав.
Сурҳ шавад боз ист,
Сабз шавад зуд рав.
Вақти гузаштан зи роҳ,
Сӯи аввал нигар.
Соз нигаҳ сӯйи рост,
Раҳ бишавад нисф агар.
Қоидай роҳро,

Гаштаю баргашта хон.
Бар укаи хурди худ,
Хоҳари аз вай калон ...

Паймон

Машки 243. Ҷумлаҳоро хонед, исм ва сифатҳоро бо гузоштани саволҳои мувоғиқ муайян кунед.

1. Шаббодаи сард мевазид.
2. Шаҳрча каб-кабуд ва зебо аст.
3. Ангурҳои ширин дар ин шаҳр хеле зиёданд.
4. Манзараҳои дилкушо дар назар ҷилва мекунанд.

Дарси 126. ТАҚРОРИ ФЕЪЛ ВА ҶОНИШИН

Машки 244. Матнро хонед, феъл ва сифатҳоро муайян карда, дар алоҳидагӣ нависед.

ОФТОБИ ЗИМИСТОН

Рӯзи истироҳат буд. Ҳаво ҳам гӯё истироҳат мекард, кушод ва равшан буд. Дар осмони беабр офтоб ба замин олам-олам нур пошида сайр мекард. Аз шоҳаи дарахтон барфҳои дирӯза ба болои сари мардуми роҳгузар пошида мешуданд, гӯё дарахтон шӯхикунон бозӣ мекарда бошанд. Одамон ҳам аз ин барфпошии дарахтон озурдахотир нашуда, баръакс, қий-чукунон овози хандаю шодиро баланд мекарданд. Кӯчаҳои серодам ва намуди онрӯзai

шахрро дида шумо гумон мекардед, ки ин рӯз ягон ид аст.

Машқи 245. Зарбулмасалҳоро хонед ва мазмунашро фаҳмонед.

1. Дар бачагӣ хондан — нақш ба санг мондан.
2. Пурсидан айб нест.
3. Хат навиштан фазилати ҳунар аст.

Машқи 246. Шеърро хонед, феъл ва замонҳои онро муайян кунед. Гӯед, ки пасванди **-ча** чиро ифода кардааст?

РАФТАМ! РАФТАМ БА КӮЧА!

Рафтам! Рафтам ба кӯча,
Овардам як хурӯсча.
Намегӯяд: «Донам дех!
Кулчаю нонам дех!»
На «қу-қу-қу» меҳонад,
Як гапро намедонад,
Он чӣ гуна хурӯсча
Овардам ман аз кӯча? —
Хурӯсчачони ширин!
Хурӯсчачони қандин!

Наримон БАҚОЗОДА

Машқи 247. Пандҳоро хонед, феъл ва саволҳояшро муайян кунед.

1. Бо роҳи рост рав, гарчи дур аст.

2. Вафову аҳд ба чой оваред.
3. Забонро ба бад гуфтан одат мадиҳед.

Машқи 248. Шеърро бо овозбарорӣ хонед. Баъд аз он ҷонишин, сифат ва феълҳоро дар алоҳидагӣ номбар кунед.

ТАБРИК

Ҷашни шумо муборак,
Бобоҷони меҳрубон.
Табрик менамоям,
Шуморо аз дилу ҷон.
Бароятон овардам,
Бобоҷон, гулдаста.
Гулҳои хушрангубӯ,
Ба меҳри дилҳо баста.
Шуморо дӯст дорем
Мо ҳама аз дилу ҷон,
Доим саломат бошед,
Ба баҳти мо, бачагон.

Озод АМИНЗОДА

Машқи 249. Ҷумлаҳоро хонед, ҷонишинҳоро муайян карда, ба дафтар нависед.

1. Вай аз ҳама хубтар кор мекард.
2. Тезтар роҳ рафтан гирифт.
3. Ман ба бародарам хат навиштам.
4. Мо дар синф кори хаттӣ навиштем.
5. Онҳо ба роҳ баромаданд.
6. Шумо — хонандагони зирақу ҳозирҷавобед.
7. Мо ўро нағз парвариш кардем.

Машқи 250. Җонишинҳои шахсиро ба хотир оварда бо онҳо ҷумлаҳо тартиб дидед.

Дарси 127. ТАҚРОРИ ПЕШОЯНДУ ПАСОЯНД

Машқи 251. Матнро хонед, вазифа ва имкониятҳои воситаҳои электрони – техникиро ёдрас намоед.

ВОСИТАҲОИ ЭЛЕКТРОНИЙ-ТЕХНИКӢ

Вақти дидани **компьютер**, албатта, мо тасаввур мекунем, ки он монанди телевизор буда, аз як қуттии сеҳрнок иборат аст. Ин асбоб аз се қисми асосӣ иборат буда, онҳо якҷоя компьютерро ташкил медиҳанд. Ба ғайр аз қисмҳои асосӣ қисмҳои ёридиҳандай компьютер мавҷуданд, ки ба кори хуби компьютер ёрӣ мепрасонанд.

Монитор – барои нишон додани маълумотҳои гуногун хизмат мекунад.

Блоки системавӣ – ин қисмро дили компьютер низ меноманд.

Клавиатура – вазифаи дохил кардан ва баровардани маълумотҳоро ичро мекунад.

Муш – вазифаи идора кардани маълумотҳоро ичро мекунад.

Асбоби чоп (принтер) – барои чоп кардани маълумотҳои дохилшуда дар варақ хизмат мекунад.

Нусхабардор (сканер) – барои гузаронидани маълумотҳо ба компьютер зарур аст.

Гирда (диск), флешидиск (флешка) – барои нигоҳ доштани маълумотҳо хизмат меқунад.

Ба техникаи бехатарӣ риоя карда 15 дақиқа дар масофаи 50–70 см аз манитор дур бе танафус машғул шавед.

КОР БО ЛУФАТ

Супориш. Калимаҳои шарҳдодашударо аз рӯйи тартиби ҳарфҳои алифбои забони модарӣ ба дафтар кӯчонед.

Сехр — асрор

Гардун — дунё, ҷаҳон

Афroz — баландӣ, ҷойи баланд

Афрохтан — соҳтан, бино кардан, андохтан

Машқи 252. Бо иштироки пешвандҳои **бe-, bo-, ba-, bi-, bu-, to-, na-, no-, ҳam-** ва дигар калимаҳо мисолҳо нависед.

Намуна: бесабр.

Машқи 253. Матни аз афсонай «**Кабк ва рӯбоҳ**» интихобкардаро хонед. Исм, сифат, феъл, пешоянд ва пасоянӣҳоро муайян карда, дар алоҳидагӣ ба дафтар нависед.

...Кабк минқорашро боло бардошта, чашмашро пӯшида, аз таҳи дил хониш карда, маҳшуд ва бехабар монд аз он, ки рӯбоҳ ақиб

рафту тозон пеш омада, бо як чахиш худро рӯйи санг гирифту кабкро ба оғӯшаш кашид.

Кабк ба худ омад, харакати паридан кард, vale дер шуд. Пушти худро дар даҳони рӯбоҳ дид, нолакунон гуфт:

— «Аз тақдир ҷои гурез нест» мегӯянд, пас рӯзи ман буд шуда будааст. Пеш аз марг меҳоҳам ба ту бигӯям, ки чанд вақт аст, ки донаи райҳону занҷабилу зариру зира меҳӯрдам, гӯштам хеле бамазза шудааст, кайф карда меҳӯрӣ.

Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»

Машқи 254. Байтҳоро хонед, мазмунашро фахмонед. Пешоянду пасояндҳоро муайян карда, ба зерашон хат кашед.

Ба олам аз ҳама болост модар,
Чароги зиндагии мост модар.

* * *

Бо ҷашми адаб нигар падарро,
Аз гуфтаи ӯ мапеч сарро.

Машқи 255. Фикр карда даҳто қалима нависед, ки дар таркиб пасоянди **-ро** дошта бошад.

Машқи 256. Панҷто ҷумла нависед, ки дар таркиб пешоянд ва ҳам пасоянд дошта бошанд.

ИНКИШОФИ НУТК

Дарсҳои 128—129. ХОНДАНИ МАТН ВА БАЁН КАРДАНИ ФИКР

Машқи 257. Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он фикратонро баён кунед.

ХИСЛАТИ ХУБИ ИНСОН

Абдуллоҷон аз падараш пурсид:

— Хислати аз ҳама хуби инсон чист?

Падар гуфт:

— Одоби он. Чунки одамро аввал аз одоби ў мешиносанд, баъд дӯст медоранду ҳурмат мекунанд.

Вақте ки дар байни дӯсту рафиқ, хешу табор менишинӣ, боодоб бош ва суханҳои бемаъни нагӯй, то ин ки онҳо дилгир нашаванд.

Ҳаргиз миёни гапи ҳамсӯҳбатро набур. Гапи ўро то охир гӯш кун.

Агар дар бораи воқеаи ба ту маълум нақл кунад, сабр кун, ки суханашро тамом намояд.

Аз паси касе ғайб карда гап назан, ки ин одати бад аст. Агар донӣ, ки рафиқат кори нағз кардааст ё хусусиятҳои бад дорад, онро далерона ба рӯяш гӯй.

Ҳазлу шӯҳӣ сӯҳбатро оро медиҳад. Аммо дар вақти ҳазлгӯй касеро наранҷон, ки оқибати хуб надорад.

Абдуллоҷон ҳамаи суханҳои падарашро гӯш карда истоду дар охир гуфт:

— Ана, ман суханатонро набурида гүш кардам.

Машки 258. Матро хонед, ном ва овози ҳайвонуту паррандаҳоро муайян кунед.

ОВОЗИ ҲАЙВОНОТ ВА ПАРРАНДАГОН

Аличон аз Нурнисо пурсид:

— Овози ҳайвонот ва паррандагонро медонӣ?

Нурнисо:

— Ҳа, медонам, — гуфта, фақат овози чанд ҳайвонот ва парандагонро ба Аличон гуфту дигар ҳомӯш шуд.

Аличон ба ў гуфт:

— Гүш кун, ман овози ҳамаи онҳоро як-як ба ту гӯям, чунки ту бисёри онҳоро нагуфтий.

— Хирсро медонӣ, наъра мекашад, шер ҳам инчунин. Гург уллос мекашаду саг аккос мезанад. Аммо гов баос мезанад ва асп шиҳа мекашад. Гӯсфанду буз маас мезананд.

Машки 259. Матни аз ҳикояти «Зор» интихобкардаро хонед ва фикратонро аз рӯии мазмуни он баён кунед.

Сайёд ба пои дарахт омада, дом бозкашид ва донае чанд болои он пошида, дар камингоҳ нишаст. Соате гузашта буд, ки гурӯҳи кабӯтарон парида омаданд. Сардори онҳо Мутаваққа ном кабӯтари зирак ва хушфаҳм буд ва тамоми кабӯтарон ўро ҳурмат мекарданд ва ба ў итоат менамуданд. Чашми кабӯтарон, ки ба дона

афтод, оташи гуруснагӣ шӯла задан гирифта, инони ихтиёр аз кафи иқтидорашон бурун бурд. Мутаваққа онҳоро аз таъчил боздошт.

Аммо кабӯтарон насиҳати ўро гӯш накарданд. Мутаваққа дид, ки онҳоро бо насиҳат аз роҳ боздошта наметавонад, хост аз онҳо канора гирифта ба гӯшае берун равад, аммо дер шуда буд. Кабӯтарон ба сўйи дона фуромада буданд, ки ба доми сайёд печиданд.

Дарси 130. ТАҚРОРИ ЧОРЯКИ ЧАҲОРУМ

Дарси 131. ХОНДАНИ ПОРЧАҲОИ ШЕЪРИ

Машқи 260. Порчаҳои шеъриро хонед, сухан дар бораи чӣ рафтааст, бигӯед.

ПАНДИ ПАДАР

Шеъри Ҷомиро хонӣ,
Панди Саъдиро донӣ,
Мехри модар меояд.
Бӯи додар меояд.
Бӯи сулҳу амонӣ,
Дӯстиву зиндагонӣ,
Бӯи меҳнат дар он аст,
Маънояш як ҷаҳон аст.
Чун панди падар бошад,
Ҳар кӣ баҳравар бошад.

Қурбон Муҳаммадӣ

ХУСНИ ХАТ

Дарси 132. МАШҚИ ХАТ. НАВИШТАНИ ҲАРФҲОИ ҲАМШАБЕХ

Супориш. Ҳарфҳои ҳамшабеҳи хурду калон Гг, FF, Xx, Xx -ро дар қатори алоҳидаи дафтар хушхат нависед.

Дарси 133. МАШҚИ ХАТ. НАВИШТАНИ КАЛИМАҲО

Супориш. Калимаҳои поёниро ба дафтар хушхат нависед.

Ширинзабон, хушгуфтор, боғ, бӯстон, ватан, кишвар, сарзамин, модар, зодгоҳ, вақт, фасл, айём, гузаштагон, аҷдодон, ниёгон, зебо, хушрӯй.

Дарси 134. МАШҚИ ХАТ. НАВИШТАНИ ИБОРАҲО

Супориш. Ибораҳои поёниро ба дафтар хушхат нависед.

Қадимтарин сарчашма, дарахти лаби ҷӯй, нишаstagони лаби суфа, садафвор сафед, оҳу барин чобук, рӯйи беғубор, бисёр барвақт, хандакунон даромадан, охири соли хониш.

Дарси 135. МАШҚИ ХАТ. НАВИШТАНИ ҶУМЛАҲО

Супориш. Ҷумлаҳои поёниро хонед ва ба дафтар хушхат нависед.

Чун ваъда кардед, вафо кунед.

* * *

Ба ҳунарманд дар ҳама ҷо ҷой ҳаст.

Дарси 136. МАШҚИ ХАТ. НАВИШТАНИ МАТН

Супориш. Матнро хонед, мазмунашро гӯед. Баъд аз он ба дафтар хушхат нависед.

РӮБОҲ ВА ЛАКЛАК

Рӯбоҳ лаклакеро ба меҳмонӣ ҷеф зад. Ба пеши вай як табақ таом гузошт. Лаклак бо нӯли дарози худ аз табақ чизе хӯрда натавонист. Рӯбоҳ ба меҳмонӣ омад. Лаклак таомро ба кӯза андохта овард. Рӯбоҳ фукашро ба даҳони танги кӯза дароварда натавонист. Ҳамаи таомро худи лаклак хӯрд.

Аз китоби «Афсонаҳои ҳалқи тоҷик»

Супориш. Матнро хушхат рӯнавис кунед.

ЗИРА

Зира дар моҳҳои май ва июн гул мекунад. Он таъми болаззат ва бӯйи хуш дорад. Зираҷои ҳамчун доруи иштиҳоовар ва қувватдиҳандай меъда истифода мешавад.

МУНДАРИЧА

Дарси 1.	Ўзбекистон — сарзамини пурсаҳоват	3
Дарси 2.	Овоз ва ҳарф	6
Дарси 3.	Номи предметҳо	8
Дарси 4.	Ҳаракати предметҳо	9
Дарси 5.	Аломати предметҳо	11
Дарси 6.	Адади предметҳо	13
Дарси 7.	Чонишин	14
Дарси 8.	Ёридиҳандаҳо	16
Дарсҳои 9—10.	Диктантини санчишӣ ва кор бо хатоҳои имлой	18
Дарси 11.	Машқи хат. Хушҳат навиштани ҳарфҳои хурди дар мобайни қатор навишташаванда	18
Дарси 12.	Нутқ	19
Дарси 13.	Матн	22
Дарси 14.	Машқи хат. Хушҳат навиштани ҳарфҳои хурди дар мобайни қатору аз қатор поён naviшташаванда	24

Таркиби калима

Дарси 15.	Реша	25
Дарси 16.	Калимаҳои ҳамреша	27
Дарси 17.	Пешванд	29
Дарси 18.	Пасванд	31
Дарси 19.	Бандак	32
Дарси 20.	Ичрои машқҳои 69—72	33
Дарси 21.	Такрори таркиби калима	34
Дарси 22.	Нақли хаттӣ аз рӯии расм ва матн	35

Ҳиссаҳои нутқ

Исм

Дарси 23.	Исм	37
Дарси 24.	Ичрои машқҳои 76—77	40
Дарси 25.	Саволҳои исм	40
Дарси 26.	Ичрои машқҳои 80—81	42
Дарси 27.	Саволҳои исм: киҳо? чиҳо?	42
Дарси 28.	Ичрои машқҳои 84—85	43
Дарсҳои 29—30.	Диктанти санчишӣ ва кор бо хатоҳои имлой	44
Дарси 31.	Исмҳои хос	44
Дарси 32.	Ичрои машқҳои 88—89	45
Дарси 33.	Машқи хат. Навиштани исмҳои хос	46
Дарси 34.	Машқи хат. Навиштани исмҳои ҷинс	46
Дарси 35.	Тартиб додани матн аз рӯии расм	47
Дарси 36.	Такрори ҷоряки якум. Тест	48
Дарси 37.	Ҳарфи калон дар аввали исмҳо	49
Дарси 38.	Ичрои машқҳои 92—93	50
Дарси 39.	Ичрои машқҳои 94—95	51
Дарси 40.	Исмҳои танҳо	52
Дарси 41.	Исмҳои ҷамъ	53
Дарси 42.	Пасвандҳои ҷамъсози -ҳо, -гон, -он	54
Дарсҳои 43—45.	Диктанти санчишӣ ва кор бо хатоҳои имлой.....	54
Дарси 46.	Ичрои машқҳои 102—103	54
Дарси 47.	Исмҳои ҳаммаъно	56
Дарси 48.	Исмҳои муқобилмаъно	56
Дарси 49.	Пешванди исмсози ҳам-	57
Дарсҳои 50—51.	Такрори исм. Савол ва тест	58

Сифат

Дарси 52.	Сифат	60
Дарси 53.	Ичрои машқҳои 117—120	62
Дарси 54.	Алоқаи сифат бо исм	63
Дарси 55.	Ичрои машқҳои 124—125	65
Дарси 56.	Сифатҳои муқобилмаъно	65

Дарсҳои 57—58. Ичрои машқҳои	131—134	68
Дарси 59. Пешвандҳои сифатсоз	70	
Дарси 60. Ичрои машқҳои	139—141	73
Дарси 61. Пешванди но-	74	
Дарси 62. Пасвандҳои сифатсоз	75	
Дарси 63. Пасвандҳои -ак (-як), -акак (-якак)	77	
Дарси 64 Пасвандҳои сифатсози -ча, -тоб	78	
Дарси 65. Пасвандҳои -тар, -тарин	79	
Дарсҳои 66—67. Такрори чоряки дуюм. Тест	81	
Дарси 68. Ичрои машқҳои	158—160	82
Дарсҳои 69—70. Такрори сифат	83	

Шумора

Дарсҳои 71—72. Шумора	85	
Дарси 73. Ичрои машқҳои	164—165	86
Дарси 74. Нақли хаттӣ аз рӯйи расм	87	
Дарси 75. Пасвандҳои шумора	87	
Дарси 76. Ичрои машқҳои	170—172	89
Дарсҳои 77—78. Диктанти санчиший ва кор бо хатоҳои имлой	90	
Дарсҳои 79—80. Такрори шумора	90	

Феъл

Дарси 81. Феъл	91	
Дарси 82. Ичрои машқҳои	176—179	93
Дарси 83. Замонҳои феъл	94	
Дарси 84. Феъли замони гузашта	95	
Дарси 85. Ичрои машқҳои	184—185	96
Дарси 86. Феъли замони ҳозира	97	
Дарси 87. Ичрои машқҳои	189—190	98
Дарси 88. Феъли замони оянда	99	
Дарси 89. Нақли хаттӣ аз рӯйи расм	100	
Дарси 90. Феълҳои ҳаммаъно	101	
Дарси 91. Феълҳои муқобилмаъно	101	
Дарси 92. Такрори феъл	102	

Дарсҳои 93—94. Диктанти санчишӣ ва кор бо хатоҳои имлой	102
Дарси 95. Баёни фикр аз рӯии мазмуни порчаҳои шеърӣ ва расм	102

Пешоянд

Дарсҳои 96—97 Пешоянд	104
-----------------------------	-----

Пасоянд

Дарси 98. Пасоянди -ро	106
Дарси 99. Аз рӯии расм ва мазмуни матн тартиб додани нақшай нақли хаттӣ	107
Дарсҳои 100—101. Такрори чоряки сеом. Тест....	108

Ибора

Дарси 102. Ибора	110
Дарси 103. Ичрои машқҳои 207—209	111
Дарсҳои 104—105. Навиштани давоми матни нотамом	112
Дарсҳои 106—107. Диктанти санчишӣ ва кор бо хатоҳои имлой	112

Чумла

Дарси 108. Чумла	112
Дарси 109. Ичрои машқҳои 213—215	113
Дарсҳои 110—111. Баёни эҷодӣ аз рӯии расм	114
Дарси 112. Чумла ва аломатҳои китобӣ	115
Дарси 113. Ичрои машқҳои 218—219	116
Дарсҳои 114—115. Чумлаи ҳикоягӣ	117
Дарсҳои 116—117. Чумлаи саволӣ	118
Дарси 118. Чумлаи хитобӣ	119
Дарси 119. Чумлаи амрӣ.....	119
Дарси 120. Тартиб додани нақшай аз рӯии расм.	120

Аъзоҳои чумла

Дарсҳои 121—122. Сараъзоҳои чумла	121
Дарси 123. Такрори ибора, чумла ва аъзоҳои чумла. Тест	123
Дарси 124. Диктанти санчиший ва кор бо хатоҳои имлой	124

Такрори солона

Дарси 125. Такрори исм ва сифат	124
Дарси 126. Такрори феъл ва ҷонишин	127
Дарси 127. Такрори пешоянду пасоянду	130

Инкишофи нутқ

Дарсҳои 128—129. Ҳондани матн ва баён кардани фикр	132
Дарси 130. Такрори чоряки чаҳорум	135
Дарси 131. Ҳондани порчаҳои шеърӣ	135

Хусни хат

Дарси 132. Машқи хат. Навиштани ҳарфҳои ҳамшабеҳ	136
Дарси 133. Машқи хат. Навиштани калимаҳо	136
Дарси 134. Машқи хат. Навиштани ибораҳо	136
Дарси 135. Машқи хат. Навиштани ҷумлаҳо	136
Дарси 136. Машқи хат. Навиштани матн	137

Чориев Таваккал. Забони модарй: Китоби дарсй барои
Ч 80 донишомӯзони синфҳои 3-юми мактабҳои таълими миёнаи
умумӣ. (Т. Чориев. — Нашри шашум). — Т.: «O'zbekiston»,
2019. — 144 сах.

ISBN 978-9943-01-285-1

УҶК 811.222.8(075)+
372.881.1(075)
КБК 83.3 Тад. 922

O'quv nashri

Tavakkal Choriyev

ONA TILI

Ta'lim tojik tilida olib boriladigan umumiy o'rta ta'lim mакtablarining
3-sinfi uchun darslik

(*tojik tilida*)

(Oltinchi nashri)

Original-maket

«O'zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyida tayyorlandi.
100011, Toshkent, Navoiy ko'chasi, 30.

Муҳаррир Ҷ. Эшонқулов

Муҳаррири бадей Ҳ. Кутлуков

Муҳаррири техникӣ Т. Харитонова

Саҳифабанди компьютерӣ Ф. Хасанова

Литсензияи нашриёт AI № 158, 14.08.2009.

Ба чопаш 24 январь соли 2019 иҷозат дода шуд.

Андоzaи 70×90¹/₁₆. Чопи оғсетӣ. Гарнитураи «PragmaticTAD». Кг. 14,12.

Бо усули оғсет дар коғази оғсет чоп шудааст.

Чузъи чопии шартӣ 10,53. Чузъи нашриву ҳисобӣ 6,56.

Адади нашр . Супориши № .

Дар ҲЭТН «O'qituvchi»-и Агентии матбуот ва ахбороти Ўзбекистон,
ш. Тошканд, даҳаи Юнусобод, кўчали Янгишаҳар, 1,А чоп шудааст.

**Чадвали нишондиҳандай ҳолати китоби
ба ичора додашуда**

№	Ному насаби хонанда	Соли хониш	Ҳолати китоб ҳангоми гирифтан	Имзои раҳбари синф	Ҳолати китоб ҳангоми супоридан	Имзои раҳбари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						

**Чадвали болой ҳангоми ба ичора дода шудан ва дар
охири соли хониш баргардонида гирифтани китоб аз
тарафи раҳбари синф аз рӯи меъёрҳои зерин баҳо
гузашта мешавад:**

Нав	Ҳолати китоб ҳангоми бори аввал супоридан.
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳояш ҳаст, нодарида, ҷудо нашуда, дар саҳифаҳо навиштва ҳатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қаҷ шудааст, канорҳояш коҳида, якчанд ҳатҳо кашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад, аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир гаштааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир гаштааст, дар баъзе саҳифаҳо ҳат кашида шудаанд.
Файри-қаноатбахш	Дар муқова ҳат кашида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё умуман нест, файриқаноатбахш таъмир гаштааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, ҳат кашида, ранг карда шудааст, китоб барқарор карда файриимкон аст.